

Regeringens proposition

1990/91:97

med förslag till lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

Prop.
1990/91:97

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 14 februari 1991.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Anita Gradin

Propositionens huvudsakliga innehåll

I remissen föreslås en ny lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m. Förslaget innefattar tre delar, nämligen kontroll över vissa obemannade luftfarkoster som kan användas som vapenbärare (missiler) jämte delsystem och komponenter, kontroll över viss tillverkningsutrustning för biologiska och kemiska stridsmedel samt kontroll över vissa kemiska produkter som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel. För samtliga fall föreslås att det skall vara förbjudet att föra ut produkterna, om inte regeringen har lämnat tillstånd till det. När det gäller missiler, m. m. föreslås även förbud mot att utan tillstånd överföra tillverkningsrätter och att överföra viss programvara.

För tillverkningsutrustning som kan användas för tillverkning av kemiska och biologiska stridsmedel samt för vissa kemiska produkter föreslås ett förbud mot att bl. a. förmedla sådana produkter som finns utom riket. Även här föreslås att regeringen skall kunna medge undantag från förbuden.

Förslagen grundar sig till stora delar på internationella åtgärder i syfte att begränsa en spridning av massförstörelsevapen.

Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1991.

1 Förslag till

Lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

Härigenom föreslås följande.

Inledande bestämmelser

1 § Lagen gäller i den utsträckning regeringen föreskriver

1. fullständiga robot- och raketsystem och andra obemannade luftfarkoster som har en lastförmåga av minst 500 kilogram och en räckvidd av minst 300 kilometer,

2. delsystem, komponenter och konstruktionsmaterial för system som avses i 1,

3. provnings- och tillverkningsutrustning som särskilt utformats för system, delsystem och komponenter som avses i 1 och 2,

4. program för automatisk databehandling och annan programvara särskilt utformade för produkter som avses i 1–3,

5. utrustning som kan användas för tillverkning av biologiska eller kemiska stridsmedel, och

6. kemiska produkter som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel (kemiska prekursorer).

2 § Utöver vad som sägs i denna lag kan bestämmelserna i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m., lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. samt lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet vara tillämpliga.

Utförsel m. m.

3 § Produkter som avses i 1 § får inte föras ut ur landet utan tillstånd av regeringen.

4 § Programvara som avses i 1 § 4 får inte heller medelst telekommunikation eller på annat liknande sätt överföras från Sverige till mottagare i utlandet utan tillstånd av regeringen.

Upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt

5 § Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom landet tillverka produkter som avses i 1 § 1–3 får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i landet och inte heller utom landet av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Tillhandahållande av tillverkningsutrustning

6 § Produkter som avses i 1 § 5–6 och som finns utom landet får inte här i landet och inte heller utom landet av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här tillhandahållas genom

Villkor m. m.

7 § Ett tillstånd enligt denna lag får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

Återkallelse av tillstånd

8 § Tillstånd enligt 3, 4 och 6 §§ får återkallas av regeringen, om tillståndshavaren har åsidosatt villkor eller brutit mot kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

Ansvarsbestämmelser m. m.

9 § Bestämmelser om olovlig utförelse och försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

10 § Den som bryter mot 4, 5 eller 6 § döms,

1. om gärningen har skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,

2. om gärningen har skett av oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som uppsåtligen genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd enligt 4, 5 eller 6 § och därigenom föranleder att överföringen, avtalet eller tillhandahållandet kommer till stånd, döms till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen har skett av oaktsamhet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

11 § Har brott enligt 10 § begåtts uppsåtligen och är det att anse som grovt skall dömas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömning om brottet är grovt skall särskilt beaktas om produkterna varit av särskilt farligt slag, om brottet avsett betydande värde eller om gärningen annars varit av särskilt allvarlig art.

12 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. i annat fall än som avses i 9 § och 10 § andra stycket lämna oriktig uppgift i ansökan om tillstånd eller i annan handling som är av betydelse för prövningen av ett ärende enligt denna lag,

2. åsidosätter villkor eller bryter mot kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av denna lag.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

13 § Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas, om gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

14 § Utbyte av brott som avses i 10 och 11 §§ skall förklaras förverkat, om inte detta är uppenbart oskäligt.

Lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Lagen gäller inte beslut av en sådan nämnd vars sammansättning är bestämd i lag och vars ordförande skall vara eller ha varit ordinarie domare.

Lagen gäller inte heller

1. beslut av en arrendenämnd, hyresnämnd eller övervakningsnämnd,
2. beslut om svenskt medborgarskap,
3. beslut om utlänningars vistelse i riket,
4. beslut om värnpliktigas eller reservpersonals inkallelse eller tjänstgöring inom försvarsmakten,
5. beslut enligt lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,
6. beslut som rör skatter eller avgifter,
7. beslut enligt lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel eller beslut i frågor om allmän likviditetsindragning eller allmän prisreglering,
8. beslut enligt lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.,
9. andra beslut enligt lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. än sådana som avser återkallelse av tillstånd,
10. beslut om tillstånd till sådan verksamhet som avses i 1 § 3–5 lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet,

11. beslut enligt lagen (1991:000) om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1991.

¹ Senaste lydelse 1988:560.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 14 februari 1991

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Hjelm-Wallén, S. Andersson, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén, Freivalds, Wallström, Löow, Persson, Molin, Sahlin, Larsson

Föredragande: statsrådet Gradin

Proposition med förslag till lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

1 Inledning

Sverige har i sin politik på nedrustningsområdet lagt mycket stor vikt vid internationella avtal om begränsning och eliminering av massförstörelsevapen. Uttryck för detta är Sveriges starka stöd till fördraget om hindrande av spridning av kärnvapen (Non Proliferation Treaty, NPT) och de krav om ett fullständigt provstopp och om kärnvapenedrustning som sedan lång tid framförts av Sverige i olika internationella fora. Vårt land spelar också en aktiv roll i de pågående förhandlingarna i Genève om en konvention om förbud mot framställning och innehav av kemiska vapen.

Den svenska inställningen till massförstörelsevapen är således klar. Deras användning måste förhindras och arbetet med deras fullständiga eliminering drivas vidare med beslutsamhet.

Sverige är folkrättsligt bundet av fyra internationella överenskommelser avseende massförstörelsevapen. Dessa är det nyssnämnda icke-spridningsfördraget från år 1968, 1971 års fördrag om förbud mot placering av kärnvapen och andra massförstörelsevapen på havsbotten, 1925 års Genèveprotokoll om förbud mot användning av biologiska och kemiska vapen samt 1972 års konvention om totalförbud mot B-vapen.

På senare år har vidtagits ytterligare åtgärder på det internationella planet som syftar till en begränsning av spridningen av massförstörelsevapen.

Ett dussintal industrinationer har infört utförselkontroll av vissa obemannade luftfarkostsystem (missiler) och delar till sådana. Även viss teknologioverföring som är av särskild betydelse i sammanhanget kontrolleras.

Andra internationella åtgärder har inriktats på att hindra själva framställningen av massförstörelsevapen. Sålunda har några länder infört kontrollregimer beträffande viss utrustning som kan användas vid tillverkning av kemiska och biologiska vapen.

Flera länder har också infört kontrollregimer för vissa kemiska produk-

ter som kan användas för kemvapenframställning, s. k. kemiska prekursorer.

Mot bakgrund av angelägenheten av att det också från svensk sida vidtas ytterligare åtgärder för att minska spridningen av produkter som på olika sätt kan användas för framställning av massförstörelsevapen har inom utrikesdepartementets handelsavdelning utarbetats promemorian (Ds 1990:4) Kontroll av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte. Promemorian har remissbehandlats.

Sverige har sedan länge lagstiftning som reglerar bl. a. utförsel av krigsmateriel. Också kärnteknikområdet är reglerat. I den mån produkter som kan användas i massförstörelsesyfte klassificeras som krigsmateriel eller faller under kärntekniklagstiftningen, omfattas utförsel och teknologiöverföring av bestämmelserna i dessa regleringar.

Krigsmateriellagstiftningen omfattar endast sådan materiel som är utformad för militär användning. De produkter och den teknologi som nu är aktuella för en reglering har, utöver beskaffenheten att kunna användas i massförstörelsesyfte eller vid tillverkning av massförstörelsevapen, även civila användningsområden.

Såväl krigsmaterielbegreppet som krigsmateriellagstiftningen har nyligen varit föremål för utredningar. Betänkandena (SOU 1989:66) Begreppet krigsmateriel och (SOU 1989:102) Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet är för närvarande föremål för beredning inom regeringskansliet. Som jag skall redovisa i det följande anser jag emellertid inte att de överväganden som dessa betänkanden kan komma att leda till bör hindra att de förslag som gäller vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte nu läggs fram.

Kärntekniklagstiftningen omfattar — i nu aktuella avseenden — viss utrustning som främst svarar mot våra internationella åtaganden på området. Också kärntekniklagstiftningen är föremål för utredning. Denna utrednings inriktning tar emellertid inte sikte på frågor som rör det nu aktuella området.

Till protokollet i detta ärende bör fogas lagförslaget i promemorian Ds 1990:4 som *bilaga 1* och en förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av yttrandena som *bilaga 2*.

De förslag jag nu lägger fram för regeringens bedömning bygger på departementspromemorians förslag.

I det följande behandlas den internationella utvecklingen och Sveriges medverkan i kampen mot massförstörelsevapen i avsnitten 2.1 och 2.2. Frågan om en kontroll skall regleras genom en i förhållande till andra närliggande områden fristående lagstiftning behandlas i avsnittet 2.3. Förbud mot bl. a. utförsel av vissa luftfarkoster som kan användas som vapenbärare m. m., viss tillverkningsutrustning för biologiska och kemiska stridsmedel och vissa kemiska prekursorer behandlas i avsnittet 2.4. Villkor och återkallelse av tillstånd tas upp i avsnittet 2.5 och ansvarsbestämmelser i avsnittet 2.6.

I avsnitt 2.7 behandlas frågan om ändring av lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut med anledning av den föreslagna

kontrollen. Ikraftträdande, frågan om behovet av övergångsbestämmelser och kostnader behandlas i avsnittet 2.8.

Prop. 1990/91:97

De enskilda lagbestämmelserna kommenteras i avsnitt 4.

Lagrådet

Regeringen har den 24 januari 1991 beslutat inhämta lagrådets yttrande över utrikesdepartementets förslag till

1. lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.,
2. lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

De till lagrådet remitterade förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

Lagrådet har den 30 januari 1991 lämnat de remitterade lagförslagen utan erinran. Lagrådets yttrande bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*. I förhållande till lagrådsremissen har vissa redaktionella ändringar gjorts av förslaget till lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

2 Allmän motivering

2.1 Den internationella utvecklingen

2.1.1 Den s. k. sjustatsöverenskommelsen

De centrala folkrättsliga dokumenten beträffande kärnvapen är 1968 års fördrag om hindrande av spridning av kärnvapen (icke-spridningsfördraget, NPT) och 1971 års fördrag om förbud mot placering av kärnvapen och andra massförstörelsevapen på havsbotten och i dennas underlag.

I icke-spridningsfördraget uttalar fördragsparterna sin avsikt att vid snarast möjliga tidpunkt uppnå ett stopp för kärnvapenkapprustningen och att vidta effektiva åtgärder för att uppnå kärnvapenedrustning. Kärnvapenstaterna Förenta Staterna, Sovjetunionen och Storbritannien får inte till någon som helst mottagare överlåta kärnvapen eller andra kärnladdningar eller den direkta eller indirekta kontrollen över sådana vapen eller laddningar och inte heller på något sätt uppmuntra, bistå eller förmå någon icke-kärnvapenstat att tillverka eller på annat sätt förvärva eller tillverka kärnvapenladdningar.

Icke-kärnvapenstaterna åtar sig enligt fördraget att inte mottaga kärnvapen eller andra kärnladdningar eller kontrollen över sådana vapen eller laddningar. Vidare åtar de sig att inte tillverka eller på annat sätt förvärva kärnvapen eller andra kärnladdningar samt att inte söka eller mottaga bistånd för tillverkning av kärnvapen.

I dag är mer än 140 stater anslutna till icke-spridningsfördraget. Ett antal nyckelländer såsom kärnvapenstaterna Frankrike och Kina samt flera stater med signifikant kärntechnisk kapacitet står fortfarande utanför fördraget.

Icke-spridningsfördraget behandlar alltså kärnvapen och kärnvapenladdningar samt utrustning eller teknologi som är av betydelse för framställning, hantering, bearbetning eller användning av kärnämne. Vapenbärare behandlas därför inte i fördraget. Fördraget förbjuder inte heller militär icke-explosiv användning av klyvbart material.

Spridningen till nya länder av robot-, raket- och andra obemannade luftfarkostsystem med förhållandevis lång räckvidd utgör ett problem från rustningskontrollsynpunkt. Systemen kan användas som bärare av såväl kärnvapen som biologiska eller kemiska vapen. De kunskaper som krävs för att konstruera sådana system och delsystem börjar snabbt sprida sig till länder som inte har undertecknat icke-spridningsfördraget, liksom till länder som har eller kan förväntas skaffa kemiska eller biologiska vapen. En av orsakerna till den alltmer spridda missilteknologin är de civila rymdprogram som finns i olika länder. En annan orsak är att teknologispridningen, via export av mindre sofistikerade missiler, stimulerar till utvecklingsarbete i köparländerna.

År 1982 inleddes samtal mellan experter från sju industrinationer rörande kontroll av missiler och missilteknologi. Samtalen var en fortsättning på tidigare gjorda multilaterala ansträngningar för att minska riskerna för kärnvapenspridning, dvs. i första hand icke-spridningsfördraget samt den s. k. Londonklubbens arbete. Syftet med samtalen var att utsträcka restriktionerna till att omfatta även vissa typer av luftburna och ballistiska obemannade luftfarkostsystem.

Som en följd av dessa samtal tillkännagav Amerikas Förenta Stater, Canada, Storbritannien, Frankrike, Förbundsrepubliken Tyskland, Italien och Japan i april 1987 att man, var för sig, beslutat anta en ny politik för begränsning av spridning av missiler och missilteknologi, den s. k. sjustatsöverenskommelsen, Missile Technology Control Regime (MTCR). Överenskommelsen omfattar kontroll av såväl missilsystem och vapenbärare som komponenter och teknologi som är av vital betydelse för att kunna konstruera sådana system. Syftet med överenskommelsen är att begränsa riskerna för insats av kärnvapen samt kemiska och biologiska vapen på långa avstånd genom kontroll av utförelse av nyckelutrustning och teknologi avsedd för luftburna och ballistiska vapenbärare. Däremot är inte avsikten att hindra civila nationella och internationella rymdsamarbetsprogram.

Sjustatsöverenskommelsen är inte en överenskommelse i egentlig mening utan har formen av samtidigt tillkännagivna nationella uttalanden. Resp. regering avsåg enligt uttalandena att agera i överensstämmelse med gemensamt formulerade och samma dag publicerade identiskt lika riktlinjer för exportkontroll av känslig utrustning, liksom för kontroll av överföring av teknologi (*Guidelines for Sensitive Missile Relevant Transfers*).

Ett gemensamt utformat annex till riktlinjerna innehåller en förteckning över missilsystem, komponenter och teknologi som omfattas av kontrollregimen (*Equipment and Technology Annex*).

Riktlinjerna och annexet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilagorna 5 och 6*.

Annexet visar i detalj omfattningen av kontrollen. Det tar upp två

kategorier, där kategori I anger särskilt känslig materiel. Denna kategori omfattar

- kompletta robot- och raketsystem och obemannade luftfarkostsystem, vilka kan bära en vapenlast av minst 500 kilogram och som har en räckvidd av minst 300 kilometer,
- vissa kompletta delsystem inom ovannämnda system samt
- tillverkningsanordningar och tillverkningsutrustning speciellt utformade för nämnda system.

Med termen tillverkningsanordning avses utrustning och för denna särskilt utformad programvara som ingår i anordningar för framställning av prototyper eller för ett eller flera steg av en serieproduktion.

Tillverkningsutrustning betecknar verktyg, schabloner, mätinstrument, gjutformar, testutrustning m. m. som utformats särskilt för framställning av prototyper eller för ett eller flera steg av en serieproduktion.

Kategori II omfattar vissa andra delsystem för produkter i kategori I och för dessa delsystem särskilt utformade tillverkningsanordningar och tillverkningsutrustning samt viss, särskilt angiven, teknologi.

Med termen teknologi avses sådan särskild kunskap som erfordras för utveckling, framställning eller användning av kontrollerade produkter. Däremot avses inte allmänt tillgänglig teknologi eller teknisk-vetenskaplig grundforskning. Teknologi kan förekomma i form av tekniska data eller tekniskt bistånd. Tekniska data kan vara exempelvis ritningar, diagram, formler, modeller, specifikationer, liksom instruktioner som nedskrivits eller registrerats på annat sätt. Tekniskt bistånd kan bestå av handledning, utbildning, konsulttjänster m. m.

Enligt sjustatsöverenskommelsen skall således inte enbart exporten av vissa angivna produkter kontrolleras, utan även viss teknologiöverföring. Sådan kontroll skall utövas i den utsträckning den nationella lagstiftningen medger det.

Enligt de gemensamt utformade riktlinjerna skall största restriktivitet iakttas vid överväganden om export av kompletta missilssystem och härför särskilt utformade fullständiga delsystem samt särskilt utformade tillverkningsanordningar (kategori I-utrustning). För vissa tillverkningsanordningar inom kategori I råder enligt riktlinjerna tills vidare totalt utförselförbud. För övrig materiel i kategori I skall utförsel tillåtas endast i undantagsfall, när en överenskommelse med mottagarlandets regering föreligger beträffande användningen och tillräckliga åtgärder har vidtagits för att säkerställa att materielen endast kommer till uppgiven användning.

- I riktlinjerna anges att följande principer skall beaktas vid prövningen
- möjligt samband med risken för kärnvapenspridning (nuclear proliferation concerns),
 - mål- och utvecklingsmöjligheter för den mottagande statens missil- och rymdprogram,
 - den aktuella exportens betydelse för utvecklingen av obemannade kärnvapenbärare,
 - bedömning av förefintliga slutanvändarintyg inkl. den aktuella statens utfästelser samt
 - tillämpliga multilaterala överenskommelser.

De sju länderna har valt sinsemellan liknande modeller för införandet av de gemensamma riktlinjerna i den nationella lagstiftningen. Kontrollen har genomgående fått en utformning som anknyter till eller liknar krigsmaterielkontrollen i resp. land. Departementspromemorians redogörelse för implementeringen av MTCR bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 7*.

Vissa MTCR-stater har var för sig kontaktat en rad andra länder för att få stöd för och anslutning till riktlinjerna. Detta gäller bl. a. de länder utanför MTCR-kretsen som deltar i det europeiska rymdsamarbetet inom ESA (European Space Agency). Man ser i flera länder positivt på den skärpta kontrollen på missilområdet. Australien, Belgien, Luxemburg, Nederländerna, Spanien och Norge har redan infört nationella kontrollregimer. Det finns indikationer på att ytterligare länder avser att införa liknande regleringar.

2.1.2 Framställning av biologiska och kemiska stridsmedel

Biologiska stridsmedel (B-vapen), ibland även kallade bakteriologiska vapen, är baserade på sjukdomsframkallande egenskaper hos patogena mikroorganismer. De utgörs av levande organismer eller smittsamt material som härrör från levande organismer. Biologiska vapen är avsedda att vålla sjukdom eller död bland människor, djur eller växter.

Kemiska stridsmedel (C-vapen) är baserade på vissa kemiska ämnens giftiga egenskaper. Det kan vara fråga om gaser eller fasta ämnen som kan komma in i den mänskliga organismen genom inandning eller beröring. Senapsgas skadar hud och ögon. Nervgaser är fosforföreningar i form av vätskor som snabbt förångas och påverkar andningsorganen och andra vitala kroppsfunktioner.

Det centrala folkrättsliga instrumentet beträffande biologiska och kemiska stridsmedel är 1925 års Genève-protokoll. Enligt detta dokument förbjuds all användning av stridsmedlen i fråga. Över hundra stater, däribland Sverige, har ratificerat protokollet, vilket för övrigt torde ge uttryck för allmän folkrätt.

Under 1960-talet inleddes försök att uppnå överenskommelser inte endast mot användning utan också mot innehav av B- och C-vapen. År 1972 nådde nedrustningskonferensen i Genève enighet om en konvention om totalförbud mot B-vapen. Konventionen om förbud mot utveckling, framställning och lagring av bakteriologiska (biologiska) vapen och toxinvapen samt om deras förstöring trädde i kraft år 1975. För närvarande har ett drygt hundratal länder, bl. a. Sverige, tillträtt konventionen.

I konventionen förbinder sig parterna att inte utveckla, framställa, lagra eller på annat sätt förvärva eller inneha vare sig mikrobiella eller andra biologiska medel eller toxiner av sådana typer eller i sådana mängder som inte har något berättigande för profylaktiska ändamål, skyddsändamål eller andra fredliga ändamål.

Konventionen förbjuder också utveckling och produktion av vapen och utrustning avsedd för fientlig spridning av biologiska medel eller toxiner.

De fördragslutande parterna förbinder sig dels att inte överlåta eller på

något sätt hjälpa, uppmuntra eller förmå någon stat, grupp av stater eller internationella organisationer att tillverka eller på annat sätt förvärva något som omfattas av konventionen, dels att i sin nationella lagstiftning förbjuda och på annat sätt förhindra utveckling, framställning, lagring, förvärv eller innehav av sådana medel, toxiner, vapen eller utspridningsanordningar som omfattas av konventionen.

Någon internationell konvention liknande den nyssnämnda har inte kunnat träffas för C-vapenområdet. Sedan många år pågår dock i Genève förhandlingsarbete för att åstadkomma en multilateral konvention om ett fullständigt och effektivt förbud mot kemiska vapen. Sverige deltar aktivt i detta arbete, som syftar till att åstadkomma en heltäckande internationell konvention om förbud mot tillverkning, förvärv, lagring och överlåtelse av såväl kemiska vapen som av ämnen som utan vidare bearbetning kan användas som kemiska stridsmedel. Även kemiska prekursorer, dvs. produkter som kan tjäna som utgångsmaterial för kemiska vapen avses omfattas av konventionen.

1972 års B-vapenkonvention innehåller inte några kontrollbestämmelser och ger i realiteten små möjligheter att beivra konventionsbrott. Vid konventionens tillkomst framstod biologiska stridsmedel som militärt föga användbara. Den tekniska utvecklingen har emellertid sedan dess varit sådan att konventionen i dag framstår som ett viktigt nedrustningsavtal. Under senare år har det nämligen funnits tecken som tyder på en ökad risk för användning av B-vapen i krig. Även utvecklingen på C-vapenområdet har skapat oro internationellt, inte minst mot bakgrund av att stridsgaser har använts i kriget mellan Iran och Irak. Biologiska och kemiska vapen utgör därför ett hot mot internationell fred och säkerhet.

2.1.3 S. k. kemiska prekursorer

Arbetet vid nedrustningskonferensen i Genève omfattar, som nyss nämnts, inte bara färdiga kemiska vapen utan också kemiska prekursorer, dvs. kemiska substanser som kan användas för tillverkning av kemiska vapen. Avsikten är att konventionen också skall innehålla regler om bl. a. internationell kontroll av den kemiska industrin i syfte att säkerställa att kemiska vapen inte utvecklas och tillverkas. Det är inte möjligt att ange när förhandlingsarbetet kan avslutas och en konventionstext ligga färdig, men i teknisk mening är arbetet långt framskridet.

I avvaktan på en internationell konvention om totalförbud för C-vapen har ett tjugotal västländer, den s. k. Australiengruppen, tillsammans agerat för att hindra spridning av kemiska prekursorer. Dessa länder är Amerikas Förenta Stater, Australien, Canada, de tolv medlemsländerna i de Europeiska gemenskaperna (EG), Japan, Norge, Nya Zeeland, Schweiz samt Österrike. Även i andra länder finns regler om kontroll av kemiska prekursorer, t. ex. i Bulgarien, Israel, Republiken Korea, Pakistan och Sovjetunionen. Ytterligare stater förbereder lagstiftning.

Kontrollåtgärderna varierar i de olika staterna i Australiengruppen. Flertalet länder har dock infört utförselkontroll. Detta har skett antingen i form av generella utförselförbud med krav på tillstånd för utförsel till alla

länder eller i form av begränsade förbud med krav på tillstånd för utförelse till vissa länder. Kombinationer förekommer också, på så sätt att ett förbud kan gälla generellt beträffande vissa ämnen, men beträffande andra vara begränsat till att avse utförelse till vissa länder. Även omfattningen av de ämnen som är föremål för exportkontroll varierar. Som mest kontrolleras ett femtiotal ämnen. I vissa länder kombineras ett utförelseförbud för vissa kemiska prekursorer med en s. k. varningslista beträffande ytterligare ämnen. En sådan lista avses tjäna främst som en signal till den kemiska industrin att under vissa förhållanden iaktta försiktighet vid export av sådana ämnen. Departementspromemorians redogörelse för kontrollåtgärderna i de olika länderna i Australiengruppen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 8*.

FN:s säkerhetsråd antog år 1988 enhälligt en resolution som fördömde användningen av kemiska vapen i konflikten mellan Iran och Irak. I resolutionen finns bl. a. en uppmaning till alla stater att fortsätta att tillämpa, att inrätta eller stärka strikt exportkontroll för kemiska produkter som är användbara för tillverkning av kemiska vapen. Särskilt angelägen är sådan kontroll vid export till stater som har eller kan misstänkas ha använt kemiska vapen, konstateras det i resolutionstexten.

2.2 Sveriges medverkan i kampen mot massförstörelsevapen

Mitt förslag: En kontrollregim införs för vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har tillstyrkt förslaget eller lämnat detta utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Under det senaste decenniet har teknik för att tillverka och använda massförstörelsevapen spritts till allt fler länder, inkl. länder i regioner där svåra bilaterala motsättningar råder. Det gäller utrustning för att tillverka kärnvapen men även kemiska och t. o. m. biologiska stridsmedel samt bärraketer – s. k. missiler – för att transportera sådana vapen. Problemet förvärras av att en hel del av denna teknologi baseras på utrustning som används för legitima civila ändamål, t. ex. kärnkraft, kemisk industri, läkemedels- och livsmedelsindustri samt civila rymdprogram. När det gäller kärnvapen finns genom Internationella atomenergiorganet (IAEA) en internationell kontroll som gäller NPT-anslutna stater. Vidare finns de s. k. Londonriktlinjerna för export av kärnmaterial, utrustning och teknologi. Motsvarande globala kontrollregimer saknas i fråga om bärraketer liksom i fråga om tillverkningen av kemiska stridsmedel.

Att problemet inte är teoretiskt framgår av att åtminstone ett femtiotal länder i Mellersta Östern, Asien och Latinamerika nu disponerar eller själva utvecklar missiler som kan bära massförstörelsevapen. De kunskaper som krävs för att tillverka kemiska stridsmedel har samtidigt blivit vitt

spridda. Sådana stridsmedel har bevisligen använts i konflikten mellan Irak och Iran och internt i Irak mot kurderna. Av andra uppgifter framgår att vissa stater även försöker skaffa sig en kapacitet att utveckla biologiska stridsmedel.

I fråga om bärraketer har spridningen till stor del åstadkommits genom stormakternas försäljning av militära raketer till länder i tredje världen. Vissa avancerade missilprojekt i dessa länder bygger emellertid även på att man skaffat sig tillgång till civil rymdteknologi och applicerat den på militära projekt. Användningen av i princip civil utrustning kännetecknar i ännu högre grad tillverkningen av kemiska och biologiska stridsmedel. Vederbörande lands försvarsmakt vidtar därvid ofta stora ansträngningar för att dölja att den civila utrustningen skall användas för militära ändamål.

Sveriges inställning är klar när det gäller spridning av massförstörelsevapen. Vi betraktar dessa vapen som en fara för mänskligheten och verkar sedan länge aktivt för deras fullständiga eliminerande. Sverige har inga som helst ambitioner att anskaffa sådana vapen och ser stora faror för den internationella stabiliteten i att de sprids till nya länder. Det finns inte heller något svenskt nationellt intresse av att tillåta export av civil utrustning eller teknologi, om det är risk att den används för framställning av massförstörelsevapen.

Som jag redan har redogjort för har ett antal industristater uppmärksammat spridningsrisken beträffande bärraketer med lång räckvidd. Detta ligger bakom kontrollen enligt MTCR. Mot bakgrund av de pågående förhandlingarna om ett totalförbud mot kemiska vapen har bl. a. länderna inom den s. k. Australiengruppen infört exportkontroll av kemiska prekursorer som kan användas för framställning av kemiska stridsmedel.

Det är enligt min mening synnerligen angeläget att även Sverige bidrar till att förhindra spridning av produkter och teknologi för massförstörelsevapen. I första hand bör vi se till att inte svenska produkter eller svensk teknologi kommer till användning för framställning av sådana vapen. Men det kan inte heller tillåtas att Sverige blir ett genomgångsland för sådan utrustning sedan andra stater infört kontrollregimer.

Min slutsats är således att Sverige bör införa ett kontrollsystem för att förhindra att produkter och teknologi, som kan användas i massförstörelsesyfte, från eller via Sverige exporteras till länder som kan befaras använda dem i detta syfte.

De produkter och den teknologi som bör kontrolleras bör enligt internationell förebild vara

- bärraketer m. m. med en räckvidd av minst 300 kilometer och en lastförmåga av minst 500 kilogram liksom delsystem och viss utrustning,
- utrustning som kan användas för tillverkning av kemiska och biologiska stridsmedel,
- sådana kemiska substanser – s. k. kemiska prekursorer – som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel.

Regimen bör bygga på ett utförselförbud. Såvitt gäller missiler, m. m. bör även teknologiöverföring regleras liksom överföring av viss programvara. Något motsvarande behov torde inte föreligga beträffande tillverk-

ningsutrustning avseende B- och C-stridsmedel eller kemiska prekursorer. Däremot menar jag att det beträffande dessa kategorier finns skäl att reglera bl. a. sådan försäljning och förmedling som kan ske från ett land till ett annat, om åtgärderna vidtas i Sverige eller av svenska företag eller myndigheter eller personer som är bosatta eller stadigvarande vistas i Sverige. För samtliga fall bör gälla att regeringen efter prövning kan medge tillstånd i det enskilda fallet.

De huvudprinciper som enligt min mening bör vara vägledande för prövningen av tillstånd är följande.

Den viktigaste prövningsgrunden bör vara vilken risk som föreligger för att den tillståndspliktiga produkten eller teknologin kan komma till användning för utveckling, tillverkning eller insättande av massförstörelsevapen. Detta får bedömas mot bakgrund av vad som är känt om mottagarlandets kapacitet på området, dess ambitioner att anskaffa sådana vapen samt spänningsförhållanden i regionen som kan påskynda en sådan utveckling. Om risken anses reell, bör tillstånd vägras.

En andra prövningsgrund bör vara en värdering av kvaliteten på sådana åtaganden om att produkten eller kunskapen endast skall användas för specificerade civila ändamål, som i förekommande fall görs från mottagarlandet eller köparen. Vid en sådan bedömning bör hänsyn tas bl. a. till vilka internationella eller andra åtaganden landet gjort att inte självt anskaffa massförstörelsevapen.

En tredje prövningsgrund bör vara risken för vidareexport till ett tredje land. Detta får bedömas bl. a. mot bakgrund av de kontrollregimer som råder i mottagarlandet.

Alla dessa faktorer bör vägas in i den totalbedömning, som det måste ankomma på regeringen att göra i varje enskilt tillståndsärende.

Enligt min mening bör vi eftersträva att få till stånd en effektiv kontrollregim som undanröjer risken för spridning av produkter och teknologi som kan användas i massförstörelsesyfte från Sverige men som samtidigt inte i onödan begränsar legitim handel och teknologiöverföring för fredliga ändamål.

Jag vill här också ta upp frågan om hur en kontrollregim förhåller sig till Sveriges handelspolitiska åtaganden inom det allmänna tull- och handelsavtalet (GATT), i vårt frihandelsavtal med den Europeiska ekonomiska gemenskapen (EEC) och i EFTA-konventionen.

Samtliga dessa instrument undantar åtgärder som tillkommer i säkerhetssyfte. Den vidaste begränsningen gäller inom GATT som stadgar att avtalet inte innebär hinder för avtalsslutande part att vidta nödvändiga åtgärder för att skydda väsentliga säkerhetsintressen, där åtgärder bl. a. avser handel med varor som direkt eller indirekt äger rum i syfte att tillgodose militära behov.

Likartade bestämmelser finns i frihandelsavtalet med EEC samt i EFTA-konventionen.

Också inom EG finns det bestämmelser som ger medlemsländerna rätt att upprätthålla regimer på området.

Min slutsats är att en regim av det slag jag ämnar föreslå inte inkräktar på Sveriges handelspolitiska åtaganden gentemot andra länder.

2.3 En fristående lagstiftning om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

Mitt förslag: Förbudet mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m. regleras i en särskild lag.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Några av remissinstanserna har förordat att den föreslagna regleringen samordnas med gällande lagstiftning, främst krigsmateriellagstiftningen.

FOA anser, bl. a. mot bakgrund av den översyn som nu sker av krigsmateriellagstiftningen, att det är olämpligt att införa en separat lag om exportkontroll inom "delområden" som gäller massförstörelsevapen. De problem som finns att tillämpa nuvarande regelverk, främst det som gäller krigsmateriel och som redovisats i promemorian, bör enligt FOA kunna elimineras i samband med pågående översyner. De ändringar som efterfrågas gäller främst tillämpnings- och klassificeringspraxis samt utformning och omfattning av krigsmaterielförteckningen. Även ÖB anser att en samordning bör ske med förbudet mot utförsel av krigsmateriel. RPS pekar på det gränsdragningsproblem som kan uppstå om olika lagar gäller för produkter som samtidigt klassificeras som krigsmateriel och produkter som kan användas i massförstörelsesyfte. Styrelsen menar att den typ av överlappningar som nu har berörts bör undvikas så långt det är möjligt. Enklarest förefaller detta kunna ske om man tar ett samlat grepp över hela problemområdet och för samman det nu aktuella lagförslaget med lagstiftningen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel och om förbud mot utförsel av krigsmateriel. En sådan samlad lagstiftning skulle enligt RPS kunna erbjuda betydande fördelar inte bara för de rättstillämpade myndigheterna utan också för dem, vilkas verksamhet styrs av de aktuella bestämmelserna. ÖCB, FFA och SIND har framfört liknande synpunkter. SKI och Statens strålskyddsinstitut anser att det inte är lämpligt att koppla kontrollen av missiler till kärntekniklagstiftningen.

Skälen för mitt förslag: Några av de produkter som bör omfattas av en kontrollregim är redan i dag föremål för lagstiftning. Detta gäller framför allt lagstiftningen om krigsmateriel men också i något enstaka fall kärntekniklagstiftningen och regleringen av viss högteknologi.

I Sverige regleras sedan länge bl. a. utförsel av krigsmateriel. Regleringen har byggts ut vid flera tillfällen. Nu gällande lag (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. (utförsellagen) trädde i kraft den 1 juli 1988.

Enligt utförsellagen ankommer det på regeringen att meddela föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel. I förordningen (1988:561) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. (utförselförordningen) anges att med krigsmateriel skall avses sådana varor som är upptagna i bilagan till förordningen och som inte har tillverkats före år 1890. I bilagan

till förordningen finns en förteckning över krigsmateriel som innehåller 16 grupper materiel, vilka inom sig innehåller undergrupper.

I utförsellagen stadgas att krigsmateriel inte får föras ut ur landet utan tillstånd av regeringen. Regeringens prövning sker med utgångspunkt från riktlinjer som har godkänts av riksdagen.

Förutom utförsel regleras upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom landet tillverka krigsmateriel samt bedrivande av militärt inriktad utbildning av utländska medborgare. Genom nu gällande lag infördes också krav på tillstånd för att ingå avtal med någon utom landet om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel. Även marknadsföring av krigsmateriel är reglerad.

Enligt lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. (tillverkningslagen) krävs regeringens tillstånd för att få tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel.

Till krigsmateriel hänförs materiel som är utformad för militär användning. Om materielen i annan form eller annat utförande har en civil användning, måste den militära utformningen avvika från den civila på ett påtagligt sätt för att materielen skall anses utgöra krigsmateriel. Krigsmaterielkontrollen är alltså en s. k. single use-regim, vilket innebär att civil användning i princip utesluter klassificering som krigsmateriel och därmed också tillämpning av krigsmateriellagstiftningens bestämmelser. För att denna skall bli tillämplig på produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, krävs alltså att produkterna kan klassificeras som krigsmateriel.

Krigsmaterielbegreppet har nyligen varit föremål för utredning. Det samma gäller lagstiftningen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. Betänkandena (SOU 1989:66) Begreppet krigsmateriel och (SOU 1989:102) Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet, som resp. utredning har resulterat i, har remissbehandlats. De är för närvarande föremål för överväganden inom regeringskansliet. I krigsmaterielbegreppsutredningen (SOU 1989:66) föreslås att utförsellagen byggs ut med en beskrivning av vilka materielslag (huvudkategorier) som omfattas av regelsystemet. Den mer detaljerade förteckningen över berörda varuslag bör det enligt utredningen även i fortsättningen ankomma på regeringen att bestämma. Utredningen specificerar tio huvudkategorier som den menar uttryckligen bör nämnas i utförsellagen. För fem av kategorierna föreslår utredningen beteckningen "krigsmateriel" och för de övriga beteckningen "jämförbara med krigsmateriel".

Enligt utredningen bör ett funktionskriterium, dvs. materiellens potentiella användning i en process vars operativa slutmål är att åstadkomma förstörelsebringande vapenverkan, vara den överordnade principen vid avgränsningen av de varuslag som skall beröras av reglerna i utförsellagen. Vid den mer detaljerade klassificeringen av enskilda produkter bör, enligt utredningen, liksom hittills konstruktionskriteriet, dvs. produkternas sammansättning och prestanda, vara det avgörande.

Vid en tillämpning av krigsmaterielbegreppsutredningens funktions- och konstruktionskriterier skulle en produkt vara att betrakta som krigsmateriel endast i den mån produkten har en potentiell användning i en process vars operativa slutmål är att åstadkomma förstörelsebringande

vapenverkan och om den enligt objektivt verifierbara data beträffande sammansättning, egenskaper och prestanda har konstruerats, utrustats eller ändrats på ett sådant sätt att den påtagligt avviker från motsvarande civila materiel och har en militär effekt. En reglering som har detta krigsmaterielbegrepp skulle lämna en stor del av de produkter som kan användas i massförstörelsesyfte utanför krigsmateriellagstiftningen. Sådana produkter har — som jag tidigare varit inne på — huvudsakligen civil användning.

En utvidgning av krigsmaterielbegreppet till att inbegripa alla de produkter som bör omfattas av föreliggande förslag skulle innebära att inte bara utförelse och teknologiöverföring utan även andra för krigsmateriel specifika regler om bl. a. utveckling av krigsmateriel och marknadsföring skulle styra kontrollen över produkter som kan användas i massförstörelsesyfte. Dessutom skulle de underkastas de utbyggda kontrollåtgärder som numera kännetecknar krigsmaterielområdet.

Till detta kommer att prövningsgrunderna för bl. a. utförelse av produkter som kan användas i massförstörelsesyfte i enlighet med vad jag tidigare sagt bör vara annorlunda än de som styr bedömningen av tillståndsprövningen i fråga om krigsmateriel.

Lagen om kärnteknisk verksamhet trädde i kraft år 1984. Lagen syftar till att ta till vara säkerheten vid verksamhet på kärnenergiområdet och att möjliggöra att de förpliktelser uppfylls som följer av de överenskommelser som Sverige ingått i syfte att förhindra spridning av kärnvapen. Lagen är en säkerhetslag som är speciellt inriktad på att tillgodose säkerheten vid verksamhet på kärnenergiområdet samt på att ge tillsyn över och insyn i sådan verksamhet. Enligt en till lagen hörande förordning får viss utrustning och material som har särskilt konstruerats eller iordningställts för bearbetning, användning eller framställning av kärnämne eller som annars är av väsentlig betydelse för framställning av kärnladdningar inte föras ut ur riket utan tillstånd av regeringen. Viss teknologiöverföring regleras också. Frågor om tillstånd prövas, med vissa undantag, av regeringen som utöver hänsyn till risken för spridning har möjlighet att från fall till fall beakta andra faktorer av t. ex. utrikes-, industri- eller handelspolitisk natur. I kärntekniklagen regleras även vissa s. k. dual use-produkter på kärnteknikområdet.

För en lösning som skulle innebära att kärntekniklagens omfattning vidgas till att gälla även missiler m. m., talar det förhållandet att viss utförelse redan regleras i kärntekniklagstiftningen. Vidare har lagen en koppling till svensk icke-spridningspolitik och reglerar vissa dual use-produkter.

Mot en utvidgning av kärntekniklagstiftningen talar emellertid att kärntekniklagen är en säkerhetslag med tillämpning på civil kärnteknik. Anledningen till att även dual use-produkter omfattas av kärntekniklagens utförelsekontroll är ett vid lagens tillkomst konkret behov att kontrollera utförelse av viss utrustning som inte omfattas av krigsmateriellagstiftningen. En missilexportkontroll inom kärntekniklagstiftningens ram skulle enligt nuvarande regim förutsätta en bedömning av den civila produkten utifrån icke-spridningssynpunkt med hänsyn till mottagarlandets kärnvapenambi-

tioner. Detta skulle kräva en ändring i kärntekniklagens definition av kärnteknisk verksamhet till att även inrymma kontroll av vissa komponenter till vapensystem. Med hänsyn till att lagen utformats i linje med gjorda NPT-åtaganden, skulle en sådan lagändring kunna komma att uppfattas som en positionsförändring vad gäller Sveriges tolkning av NPT.

Kontrollregimen beträffande missiler m. m. bör dessutom utformas så att tillståndsfrågorna ges en så allsidig nedrustnings- och säkerhetspolitisk bedömning som möjligt.

Kärntekniklagstiftningen är för närvarande föremål för översyn. Enligt direktiven (Dir 1989:10) skall en utvärdering ske bl. a. av frågan om vilka produkter kärnteknikkontrollen skall omfatta. Även anpassningen till de internationella överenskommelser som Sverige har ingått på kärnenergiområdet skall kartläggas. Härmed avses dock inte en eventuell anslutning till sjustatsöverenskommelsen.

I Sverige råder vidare sedan år 1986 förbud mot att vidareexportera vissa högteknologiska varor som är belagda med exportrestriktioner i ursprungslandet [förordningen (1986:89) om förbud mot viss utförsel]. Syftet med förbudet är att förhindra att svenskt territorium används för att kringgå andra länders exportbestämmelser. Den svenska utförselprövningen är således kopplad till resp. exportlands restriktioner. En missilkontroll bör emellertid grundas på andra överväganden. Ytterligare en omständighet som talar emot en sådan ordning är att högteknologikontrollen handläggs av tullmyndigheterna, vilket är mindre lämpligt för missilkontrollen med hänsyn till de militärtekniska och politiska överväganden som bör ingå i tillståndsprövningen.

Någon svensk lagstiftning som tar sikte på utförsel av kemiska prekursorer finns för närvarande inte. Import och hantering av kemiska produkter regleras i lagen (1985:426) om kemiska produkter. Syftet med lagen är att förebygga skador på människors hälsa eller i miljön. Kemikalieinspektionen är handläggande myndighet för huvuddelen av den i lagen ingående regleringen.

Produktåterkallelsekommittén har i sitt betänkande (SOU 1988:65) Export av farliga varor föreslagit vissa restriktioner för export av kemiska produkter som kan orsaka allvarlig skada på person eller i miljön. Härmed avses främst vissa industrikemikalier och bekämpningsmedel, livsmedel och läkemedel. För särskilt farliga ämnen föreslås regeringen få möjlighet att utfärda exportförbud.

I den reglering jag nu ämnar föreslå är det andra överväganden än de som rör varans farlighet i sig som bör ligga till grund för regeringens prövning. Regeringen bör, som jag kommer att redovisa närmare i det följande, grunda sin bedömning bl. a. på om det finns skälig anledning anta att de kemiska prekursorerna kan komma att användas vid framställning av kemiska stridsmedel. En sådan prövning bör alltså inte enbart utgå från produktens egenskaper, utan framför allt från faktorer bl. a. i mottagarlandet, såsom den avsedda användningen.

Jag anser därför att frågan om kontroll över kemiska prekursorer bör inordnas i en lagstiftning vars syfte är att hindra spridning av massförstörelsevapen och inte inordnas i bestämmelserna om kemiska produkter.

Sammanfattningsvis menar jag att en samordning av kontrollen över produkter som kan användas i massförstörelsesyfte med krigsmateriellagstiftningen inte är lämplig med hänsyn till produkternas karaktär av huvudsakligen civil utrustning. Syftet med de två kontrollregimerna är också olika. Vad gäller krigsmateriel finns det ett svenskt säkerhetspolitiskt intresse att tillåta viss export. Detta är inte fallet när det gäller produkter och teknologi som kan missbrukas för att tillverka eller använda massförstörelsevapen.

Jag anser det inte heller lämpligt att lägga den nya kontrollregimen under de existerande regleringarna för kontroll av kärnteknisk verksamhet resp. kontroll av kemiska produkter. Inte heller finns skäl att samordna regimen med högteknologikontrollen.

Mot denna bakgrund har jag stannat för att föreslå att en fristående kontrollregim införs som riktar in sig på sådana huvudsakligen civila produkter som kan användas för massförstörelsevapen. Härmed markerar vi från svensk sida, att massförstörelsevapen har en särställning, och att särskilda åtgärder måste vidtas för att förhindra deras spridning. Det stämmer också väl överens med de traditioner som Sverige såsom alliansfri stat har på nedrustningsområdet.

Den av mig förordade lösningen med en fristående lagstiftning i fråga om produkter som kan användas i massförstörelsesyfte kan komma att innebära att vissa produkter kommer att underkastas mer än en kontrollregim. Detta gäller främst sådana produkter som också omfattas av krigsmateriellagstiftningen. Vissa produkter kan emellertid också tänkas falla under kärntekniklagstiftningen.

I sådana fall då en produkt omfattas av den nu föreslagna lagstiftningen liksom av andra lagar och föreskrifter bör naturligtvis en samordnad tillståndsprövning eftersträvas. Det vanligaste förekommande fallet torde som jag nyss nämnt vara att en produkt faller under såväl den nu föreslagna lagstiftningen som under krigsmateriellagstiftningen. Liksom när det gäller produkter som utgör krigsmateriel anser jag att tillståndsgivningen beträffande produkter som omfattas av den nu föreslagna lagen skall handhas av regeringen.

I de fall då det är regeringen som skall pröva tillstånd såväl enligt den nu föreslagna lagstiftningen som enligt annan lagstiftning torde det inte föreligga några svårigheter att åstadkomma erforderlig samordning av tillståndsprövningen.

En konsekvens av den nu föreslagna ordningen med en fristående lagstiftning för kontroll av massförstörelseprodukter m. m. är att en och samma gärning kan utgöra brott både mot den föreslagna lagen och mot andra lagar och föreskrifter. Detta torde kunna bli aktuellt främst när en och samma gärning utgör brott – förutom mot den nu föreslagna lagen – också mot lagen (1988:558) om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m. m. Jag återkommer till denna fråga i specialmotiveringen (avsnitt 4).

2.4 Förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

Prop. 1990/91:97

2.4.1 Förbud mot utförsel av vissa obemannade luftfarkoster, m. m.

2.4.1.1 Produktomfattning m. m.

Mitt förslag: Lagen skall, i den utsträckning regeringen föreskriver, gälla

1. fullständiga robot- och raketsystem och andra obemannade luftfarkoster som har en lastförmåga av minst 500 kilogram och en räckvidd av minst 300 kilometer,
2. delsystem, komponenter och konstruktionsmaterial för system som avses i 1,
3. provnings- och tillverkningsutrustning som särskilt utformats för system, delsystem och komponenter som avses i 1–2 samt
4. program för automatisk databehandling och annan programvara särskilt utformade för produkter som avses i 1–3.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag. I departementspromemorian föreslogs dock, såvitt avser programvara, att regleringen endast skulle omfatta s. k. mjukvara lagrad på medium.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har lämnat förslaget utan erinran. *Statens delegation för rymdverksamhet* och *Försvarsindustriöverningen* förordar att civilt rymdsamarbete som regleras i mellanstatligt avtal skall undantas från lagens tillämpningsområde så att internationellt civilt rymdsamarbete inte onödigtvis hindras. *ÖCB*, *FOA* och *FFA* ser stora svårigheter i att kontrollera efterlevnaden av ett förbud mot utförsel av mjukvara.

Skälen för mitt förslag: Regleringens omfattning bör bestämmas efter internationell förebild och av produkternas kapacitet för åstadkommande av massförstörelse. Detta innebär att vissa obemannade luftfarkostsystem och produkter som är nödvändiga för framställning eller användning av vapenbärare bör kontrolleras. Till denna kategori hör fullständiga robot- och raketsystem och andra obemannade luftfarkoster, om de har en lastförmåga av minst 500 kilogram och en räckvidd av minst 300 kilometer. I Sverige tillverkas inte ballistiska missiler eller självstyrande flygfarkoster med dessa prestanda. Ett civilt raketsystem avsett för uppskjutning av sonder eller satelliter innehåller emellertid, om det har tillräcklig kapacitet, komponenter, dataprogram och kunnande, användbara vid framställning av ballistiska missiler. En reglering bör förutom kompletta system därför även omfatta delsystem, komponenter och konstruktionsmaterial. Sådana produkter kan användas för att bygga om ett inhemskt, eller från annat land importerat, civilt system till en ballistisk missil.

I departementspromemorian föreslogs att regleringen skall omfatta ”särskilt utformad mjukvara (dataprogram)”. Härmed avsågs särskilt utfor-

mad mjukvara upptagen på datalagringsmedium såsom magnetband eller diskett.

Till kategorin produkter som är nödvändiga för framställning eller användning av vapenbärare måste enligt min mening hänföras sådan programvara som erfordras för bl. a. kontroll, styrning och navigering av missiler. I allmänhet är denna programvara speciell för varje missiltyp. I Sverige utvecklad programvara för civila rymdprogram torde inte vara direkt användbar i en utländsk missil avsedd för massförstörelseändamål. Det är dock inte uteslutet att sådan programvara kan modifieras för att användas för missiler. Om inte programvara omfattas, skulle denna utan någon kontroll kunna överlåtas för användning i t. ex. kärnvapenmissiler. Detta skulle inte vara tillfredsställande. Regleringen bör sålunda, enligt min mening, också omfatta programvara.

Även provnings- och tillverkningsutrustningar som har utformats särskilt för nyssnämnda system, delsystem, komponenter och för dessa utrustningar särskilt utformad programvara bör omfattas av kontrollen, om den föreslagna regleringen på ett verksamt sätt skall kunna hindra att produkter eller teknologi utnyttjas för framställning eller användning av vapenbärare.

Beträffande civilt rymdsamarbete vill jag anföra följande. Syftet med den reglering jag nu förordar är i och för sig inte att hindra nationella och internationella civila rymdsamarbetsprogram. Utan något undantag för produkter som är hänförliga till civilt rymdsamarbete kommer dock även sådana produkter att omfattas av kontrollen, vilket naturligtvis kan uppfattas som ett hinder i det civila rymdsamarbetet.

Sverige är medlem i European Space Agency (ESA) sedan starten år 1975. ESA har till syfte att för uteslutande fredliga ändamål bl. a. sörja för och främja samarbetet mellan europeiska stater inom rymdforskning och rymdteknologi och dessas tillämpning. Sverige deltar i flera av ESAs utvecklingsprogram (t. ex. bäraraketen Ariane). Svensk industri har kontrakt i bl. a. Arianes utvecklingsprogram och i dess produktionsfas.

Mot bakgrund av bl. a. ESAs uteslutande fredliga inriktning har särskilda regler om överföring av kunskap och teknologi till tredje part utvecklats inom ESA. Information om sådana överföringar skall ske till ESA, som uttrycker sin uppfattning om överföringen och remitterar informationen till medlemsstaterna. Dessa kan härvid begära att överföringen skall behandlas vid särskilt sammanträde. Om överföringen avser av ESA ägd kunskap och teknologi, fordras två tredjedels majoritet bland medlemsstaterna för att överföring skall få ske.

Om överföringen avser kunskap och teknologi som ägs av ett kontrakterat företag, har medlemsstaterna att vid sammanträdet uttrycka sin uppfattning om en överföring. Om mer än en tredjedel av medlemsstaterna röstar mot en överföring, anses en negativ uppfattning om utförelse ha framförts. Beslut om överföringen fattas sedan på nationell basis av regeringen i det land företaget hör hemma, i den mån produkterna är föremål för nationell utförelsekontroll.

Även om detta förfarande kan synas betryggande för att hindra att teknologi överlåts åt tredje land, anser jag att ett generellt undantag från

lagens tillämpningsområde för produkter som omfattas av internationellt civilt rymdsamarbete skulle kunna leda till alltför långtgående konsekvenser. Jag menar därför att något sådant undantag inte bör göras. Som jag skall återkomma till (avsnitt 2.4.1.2.), bör dock tillstånd såvitt avser produkter och teknologiöverföring för civilt rymdsamarbete kunna utformas så att de kan ges för vissa projekt.

När det gäller svensk tillverkning av nu aktuella produkter vill jag omnämna följande.

Några svenska företag som utvecklar eller tillverkar sådana system eller delsystem som beskrivs i kategori I i MTCR finns som tidigare sagts inte.

Vad avser kategori II är redan nu Volvo Flygmotor och Saab Space engagerade i komponenttillverkning för Ariane och i utvecklingen av nästa generation Ariane-raketer.

Det finns ytterligare svenska företag med kompetens för utveckling och tillverkning av kategori II-materiel. Hittills har deras inriktning härvid varit antingen robotar eller raketer med betydligt lägre prestanda än här aktuella eller bemannade flygplan. Ca tio svenska företag torde dock ha sådan kompetens inom missilområdet att de skulle kunna engagera sig i projekt som bör omfattas av en lagstiftning. Saab Missiles och AB Bofors har t.ex. omfattande kompetens för såväl studier och utveckling som tillverkning inom raketområdet. Ericsson Radar Electronics utvecklar radarsystem, mikrovågssystem och fiberoptiksystem, vilka i vissa tillämpningar kan komma att omfattas av kontrollregimen.

Enligt min mening bör det ankomma på regeringen att närmare bestämma produktomfattningen. Bakgrunden är som jag tidigare har anfört dels den tekniska utvecklingen, dels att allt fler länder infört kontrollregimer för denna typ av produkter och att det därför är viktigt att undvika att Sverige blir ursprungs- eller transitland. En väsentlig förutsättning för att kunna åstadkomma detta är att det snabbt kan beslutas att en produkt eller grupp av produkter, som täcks av någon av huvudgrupperna, skall omfattas av kontrollen. Med denna konstruktion kan kontrollen ges en omfattning som väsentligen motsvarar MTCRregimen. Däremot bör redan i lagen anges de olika huvudkategorier inom vilka regeringen har att besluta om produktomfattningen.

2.4.1.2 Utförelse

Mitt förslag: Förbud införs mot att utan regeringens tillstånd föra ut ur landet sådana produkter som avses i föregående avsnitt.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag. I promemorian föreslås bl.a. att regeringen skall omfatta förbud att föra ut särskilt utformad mjukvara (dataprogram) för kompletta system.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt förslaget om utförelseförbud eller lämnat detta utan erinran. FOA anser att syftet med en

utförelsekontroll är gott, men att kontroll av utförelse av mjukvara i praktiken är omöjlig. Lagringsmedier som magnetband och disketter kan självfallet kontrolleras av tullmyndighet men det väsentliga, mjukvaran, är enligt FOA information som lika väl kan överföras t. ex. per telefon eller brev. FOA anser därför att regleringen inte bör omfatta mjukvara, såvida inte annan principell syn används vid behandlingen av krigsmateriel. Även ÖCB och FFA pekar på kontrollproblem. GTS framför betänkligheter beträffande möjligheterna att kontrollera exporten av vissa angivna produkter.

Skälen för mitt förslag: En kontrollregim av det slag jag här förordar bör innefatta ett grundläggande förbud mot att föra ut till en början sådana produkter som anges i föregående avsnitt under punkterna 1 – 3, dvs. vissa obemannade luftfarkostsystem som kan användas i massförstörelsesyfte, vissa delsystem, komponenter och konstruktionsmaterial till dessa samt särskild provnings- och tillverkningsutrustning för sådana produkter. Därmed skulle både kompletta vapenbärare som kan användas för kärnvapen och för kemiska eller biologiska vapen och sådana delar och sådan utrustning som kan användas vid tillverkning av vapenbärare kontrolleras. Detta skulle också väl svara mot grunderna i de konventioner Sverige har anslutit sig till på detta område.

När det gäller mjukvara, eller programvara, har jag nyss givit uttryck för uppfattningen att även sådan programvara som är särskilt utformad för bl. a. kontroll, styrning och navigering av missiler liksom för delsystem och provnings- och tillverkningsutrustning bör omfattas av regleringen. Programvara inom detta område är så viktig för funktionen hos produkterna att en reglering inte skulle nå avsett syfte, om inte även särskild programvara reglerades. Detta stämmer också överens med vad som gäller enligt sjustatsöverenskommelsen.

När det gäller formen för reglering av programvara har några remissinstanser pekat på att en utförelse reglering kan innebära kontrollproblem. FOA har erinrat om att den information som mjukvaran innehåller lika väl kan överföras t. ex. per telefon eller brev, vilket skulle kunna leda till ett kringgående av ett utförelseförbud.

Med hänsyn härtill och till att programvara till sin karaktär är av mera immateriell natur, eller know how, kan ifrågasättas om inte kontroll av överföring av programvara borde regleras på samma sätt som i fråga om t. ex. upplåtelse av en tillverkningsrätt, dvs. genom att villkora ingående av avtal om överföring av programvara av tillståndsgivning, oavsett i vilken form överföringen senare äger rum.

En sådan ordning skulle emellertid kunna innebära vissa nackdelar. Dels skulle den enskilde i samtliga fall, där sådan programvara som avses regleras ingår i ett avtal, vara nödgad att först söka tillstånd för överföring av programvara, även om denna avses tas upp på lagringsmedium, och senare för utförelse av de produkter som programvaran hänför sig till. Jag kan inte förorda detta som en generell regel. Ett viktigt hinder mot att reglera kontrollen av programvara enbart som en form av kunskapsöverföring måste emellertid vara att man då inte skulle komma åt transitering av programvara lagrad på fast medium. Som jag tidigare har anfört är ju ett

av skälen till den reglering jag nu förordar att vårt land inte skall kunna utnyttjas som genomgångsland för handel med sådana produkter som kan användas i massförstörelsesyfte. Om programvara undantogs från en utförselkontroll, skulle detta syfte motverkas.

Jag menar därför att särskilt utformad programvara för bl.a. vissa obemannade luftfarkostsystem, delsystem och komponenter liksom för provnings- och tillverkningsutrustning för sådana produkter skall omfattas av utförselkontroll. Som FOA har anfört har emellertid en utförselkontroll bara verkan om programvaran materialiseras i ett datalagringsmedium såsom databand, magnetband eller diskett. Svårigheten att tullkontrollera sådana produkter skall inte överdrivas.

Att enbart reglera utförsel av programvara lagrad på medium skulle emellertid som framgått av vad jag tidigare sagt innebära möjligheter till ett kringgående av bestämmelserna genom att välja en annan form av överföring av programvara, såsom t.ex. via telenätet. Detta skulle inte vara tillfredsställande. Jag kommer därför i det följande avsnittet att lämna förslag till hur jag menar att denna problematik skall lösas.

Beslut om undantag från ett utförselförbud bör ankomma på regeringen. I vad mån utförsel skall medges får bedömas från fall till fall utifrån en bedömning av huruvida det finns risk för att produkterna kan komma att användas för framställning eller utveckling av massförstörelsevapen i mottagarlandet eller bli föremål för vidareexport.

De kriterier som enligt min mening bör ligga till grund för regeringens prövning bör vara

- mottagarlandets mål för missil- och rymdprogram,
- den aktuella exportens potentiella betydelse i mottagarlandet för utveckling eller framställning av obemannade bärare av massförstörelsevapen, och
- tillämpliga multilaterala överenskommelser.

Mottagaren bör regelmässigt avkrävas ett skriftligt åtagande om att produkterna skall ha civil användning och om att vidareexport inte skall ske.

Vid värderingen av slutanvändaråtaganden bör regeringen i enlighet härmed pröva den förväntade användningen i mottagarlandet och risken för vidareexport.

Regeringen bör göra en totalbedömning av samtliga relevanta omständigheter i varje enskilt fall. Vid bedömningen av risken för vidareexport kan förekomsten av en exportkontrollregim i mottagarlandet vara av betydelse.

Det bör ankomma på sökanden att lämna de uppgifter om varans beskaffenhet, dess mottagare och användning m. m. som behövs för regeringens prövning.

Regeringen bör också kunna införskaffa de ytterligare skriftliga försäkringar beträffande produkternas användning som kan anses påkallade. Sådana försäkringar kan inhämtas antingen från köparlandets regering eller det köpande företaget.

Vid beredningen av ärendena bör yttrande inhämtas från exempelvis FOA, när detta anses påkallat.

Regeringens tillstånd skall inhämtas i varje enskilt utförelseärende. När fråga är om internationellt rymdsamarbete som regleras i mellanstatligt avtal bör regeringen, i sådana fall där någon risk för militär användning inte bedöms föreligga, kunna medge ett generellt tillstånd till utförelse av produkter som hänför sig till sådant samarbete. I sådana fall bör ett tillstånd kringgärdas av villkor och kontrollbestämmelser. Jag skall senare återkomma till hithörande frågor.

Som jag tidigare har sagt bör det ankomma på regeringen att bestämma produktomfattningen. Det bör självfallet vara ett syfte att definiera produkterna så att tullmyndighetens kontroll inte försvåras.

2.4.1.3 Överföring av programvara i vissa fall

Mitt förslag: Programvara som särskilt utformats för missilprodukter får inte medelst telekommunikation eller på annat liknande sätt överföras från Sverige till mottagare i utlandet utan tillstånd av regeringen.

Departementspromemorian har inte särskilt tagit upp denna fråga.

Remissinstanserna: Som jag tidigare redovisat har FOA anfört att det väsentliga i fråga om programvara är informationen som lika gärna kan överföras per telefon eller brev som på lagringsmedier. En erforderlig kontroll kan därför enligt FOAs uppfattning inte erhållas genom en utförelselkontroll av programvara lagrad på visst medium.

Skälen för mitt förslag: I det föregående har jag förordat att särskilt utformad programvara för vissa obemannade luftfarkostsystem m. m. skall omfattas av regleringen. Jag har också angivit skäl till varför jag anser att sådan programvara som är lagrad på fast medium skall omfattas av utförelselkontrollen. En begränsning av kontrollen till dessa fall skulle emellertid innebära en möjlighet till kringgående av regleringen genom att överföra programvara på andra sätt.

Detta skulle innebära att t. ex. ett svenskt företag som fått i uppdrag att skapa ett program för styrning av en missil fritt skulle kunna överföra programvaran via telenätet mellan konstruktörens dator och mottagarens dator, medan utförelse av motsvarande programvara i de fall den lagrats på ett medium skulle vara underkastad ett utförelselförbud.

Detta skulle enligt min mening inte vara tillfredsställande. Jag menar därför att förbudet mot utförelse av programvara som är särskilt utformad för produkter som avses i avsnitt 2.4.1.1 bör kompletteras med ett förbud mot att i andra fall än vid utförelse överföra programvara till någon i utlandet utan tillstånd av regeringen. Detta förbud omfattar alltså de fall då programvara görs tillgänglig för någon i utlandet på annat sätt än via utförelse av programvara lagrad på fast medium. Vid prövningen av om undantag från förbudet skall medges bör regeringen beakta samma prövningsgrunder som vid prövning av utförelsetillstånd.

FOA och FFA har pekat på svårigheterna att kontrollera efterlevnaden av ett förbud mot överföring av programvara. Jag anser emellertid inte att dessa svårigheter utgör tillräckliga skäl för att avstå från en reglering.

Prop. 1990/91:97

2.4.1.4 *Upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt*

Mitt förslag: Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom landet tillverka sådana produkter som avses i avsnittet 2.4.1.1 under punkterna 1 – 3 får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i landet och inte heller utom landet av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har lämnat förslaget utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Upplåtelse och överlåtelse av rätt att tillverka kompletta robot- och raketsystem och andra obemannade luftfarkoster och delsystem, komponenter och konstruktionsmaterial för sådana system samt provnings- och tillverkningsutrustning som utformats särskilt för dessa produkter, kan betraktas som en form av utförelse och därför som ett alternativ härtill. Som jag anfört tidigare finns det inte något svenskt säkerhetspolitiskt intresse som talar för att svensk teknologi som riskerar att bli använd för tillverkning av missiler m. m. görs tillgänglig i utlandet. Denna form av kunskapsöverföring bör därför enligt min mening omfattas av regleringen. Förslaget står också i överensstämmelse med de regimer som gäller i andra länder.

Upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom landet tillverka ifrågavarande produkter innebär att antingen en rättighet inom det industriella rättsskyddets område och/eller kunskap, mot eller utan vederlag överförs till en utländsk mottagare. Objektet för avtalet kan utgöras exempelvis av såväl immaterialrättsligt skyddade rättigheter som driftserfarenheter som saknar egentligt rättsskydd.

Med rätt att tillverka produkter avses det medgivande som lämnas en motpart att utnyttja viss rätt eller att i enlighet med av upplåtaren eller överlåtaren tillhandahållna tekniska underlag såsom ritningar, beskrivningar eller programvara tillverka viss produkt.

Förslaget innebär att regeringens tillstånd krävs för att ingå ifrågavarande avtal. Detta är enligt min bedömning ett viktigt kompletterande bidrag till ansträngningarna att förhindra att teknologiskt kunnande förs vidare från Sverige till länder till vilka vi inte skulle tillåta export av den färdiga produkten.

Förbudet bör enligt min mening utformas så att avtal inte utan tillstånd av regeringen får ingås här i landet och inte heller utom landet om upplåtaren/överlåtaren är en svensk myndighet, ett svenskt företag eller en person som är bosatt eller stadigvarande vistas här. Denna konstruktion av förbu-

dets omfattning stämmer överens med vad som i dag gäller på krigsmaterielområdet.

Vid prövningen av om undantag från förbudet skall medges bör regeringen beakta samma prövningsgrunder som vid prövning av utförelsestillstånd.

2.4.2 Förbud mot utförelse av viss tillverkningsutrustning för biologiska eller kemiska stridsmedel, m. m.

2.4.2.1 Produktomfattning m. m.

Mitt förslag: Lagen gäller, i den utsträckning regeringen förskriver, utrustning som kan användas för tillverkning av biologiska eller kemiska stridsmedel.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Förslaget har i huvudsak lämnats utan erinran. *SBL* avstyrker förslaget bl. a. mot bakgrund av att sådana produkter som enligt promemorieförslaget avses omfattas av en reglering inte är nödvändiga för att producera större mängder B-stridsmedel, även om de underlättar stor-skaleproduktion. *Svea hovrätt* vänder sig mot utformningen av bemyndigandet, som hovrätten finner väl generellt mot bakgrund av att det enligt promemorian är mycket speciell utrustning som avses regleras. Hovrätten anser att det av lagen bör framgå vilken typ av utrustning som avses omfattas av kontrollen.

Skälen för mitt förslag: Under utredningsarbetets gång har FOA undersökt vilken utrustning som främst kan förknippas med en anläggning för produktion av B-vapen och möjligheterna att övervaka handeln med sådan utrustning. FOA konstaterade att det för närvarande pågår en intensiv forsknings- och utredningsverksamhet inom det biotekniska området, men att industriell produktion av utrustning eller biotekniska produkter i stor skala i Sverige är koncentrerad till ett fåtal större tillverkare.

Någon närmare kartläggning av handeln med nyckelutrustning har inte gjorts. Tillgänglig statistik är inte tillräckligt detaljerad för att ge en säker bild. Kontakter med berörda företag pekar på en utförelse av några tiotal kvalificerade utrustningar per år.

Den utrustning som används vid tillverkning av biologiska vapen är av utpräglad dual use-karaktär. Det är således möjligt att med utrustning avsedd för civil användning, t.ex. vaccin- och läkemedelsproduktion, tillverka stridsmedel. Praktiskt taget alla länder har en egen vaccin- och läkemedelsproduktion. Vid byggandet av en anläggning som kan tas i anspråk för sådana ändamål, kan det vara omöjligt att av varuleveranserna dra några säkra slutsatser om anläggningens framtida produktion. Anläggningar för tillverkning av vaccin och läkemedel kan ofta helt eller delvis även utnyttjas för att producera B-vapen.

Med hänsyn till att utrustning användbar för framställning av B-stridsmedel huvudsakligen används för civila uppgifter, bör en reglering göras så

lite betungande som möjligt för den civila sektorn. Det torde därför vara lämpligt att begränsa regleringen till att omfatta endast specifik nyckelutrustning som kan användas vid framställning av B-stridsmedel. Enligt min mening bör, i vart fall för närvarande, enbart sådan utrustning som är nödvändig för en säker högindustriell produktion av B-stridsmedel omfattas av regleringen, även om detta innebär att vissa produkter som kan användas för vapenframställning lämnas utanför regleringen. Avsikten är således inte att allehanda civila produkter som i någon form eller sammansättning kan tas i anspråk för tillverkning skall underkastas en reglering.

Den utrustning jag framför allt tänker på som viktig att reglera är kvalificerade fermentorer och centrifugalseparatorer, eftersom de kan användas vid produktion av stridsmedel i större skala utan omfattande skyddsåtgärder för personalen.

Jag har förståelse för Svea hovrätts synpunkter i fråga om räckvidden av bemyndigandet. Emellertid kan utvecklingen komma att leda till att även annan utrustning, fullt jämförbar med de nyss berörda, bör infogas under regleringen. Det är därför av vikt att bemyndigandet är så utformat att regleringen kan föreskriva om en sådan utvidgning.

Tillverkningsutrustning för kemiska stridsmedel har, som tidigare nämnts, över huvud taget inte varit föremål för internationella överenskommelser. Någon tillverkning inom landet av specifik utrustning inom C-vapenområdet har enligt departementspromemorian inte kunnat identifieras. De skäl som redovisats för att handel med tillverkningsutrustning för B-vapenframställning bör kontrolleras, talar emellertid för en beredskap för motsvarande kontroll av tillverkningsutrustning för kemiska vapen. Härtill kommer att kemiska stridsmedel bevisligen har kommit till användning i internationell konflikt under 1980-talet. Det är därför enligt min mening angeläget att det införs en ordning som gör det möjligt för regeringen att ingripa och kontrollera handeln med sådan utrustning, om ett behov härav uppstår. Jag förordar därför att bemyndigandet för regeringen omfattar även tillverkningsutrustning som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel.

2.4.2.2 Utförelse

Mitt förslag: Förbud införs mot att utan regeringens tillstånd föra ut ur landet sådan tillverkningsutrustning som avses under avsnitt 2.4.2.1, dvs. utrustning som kan användas för tillverkning av biologiska eller kemiska stridsmedel.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt departementsförslaget eller lämnat detta utan erinran. *SBL* har avstyrkt förslaget om kontroll av tillverkningsutrustning, eftersom man inte anser att den i promemorian föreslagna lösningen kommer att bli ett bra verktyg för att

minska de angivna riskerna. SBL menar att det blir svårt att övervaka eller hindra vidareexport. I stället för ett utförselförbud förordar SBL att kontrollen av B-vapenframställning skall ske genom öppet samarbete mellan t. ex. forskningslaboratorier inom det mikrobiologiska området, kombinerat med möjligheter till inspektion med kort varsel.

Skälen för mitt förslag: Ett sådant tillvägagångssätt som SBL har föreslagit förutsätter, för att vara effektivt, enligt min mening ett omfattande internationellt samarbete med särskilt utsedda organ. Jag förordar i stället att förbud mot att föra ut sådan utrustning införs. Även om vi själva har liten produktion på området, åstadkoms med ett sådant förbud också ett hinder mot att Sverige blir transitland för ifrågavarande utrustning. Detta skäl kommer att få ökad styrka i takt med att andra länder inför kontrollåtgärder på området.

Det är här viktigt att understryka att en kontroll måste ske på ett sådant sätt att den innefattar en allsidig nedrustnings- och säkerhetspolitisk bedömning. En sådan bedömning bör ankomma på regeringen att göra.

Som jag nyss har anfört är det för närvarande kvalificerade fermentorer och centrifugalseparatorer som bör omfattas av en reglering. Den industriella produktionen i Sverige är, som jag också har nämnt, koncentrerad till ett fåtal tillverkare. Antalet utförseltillfällen per år torde begränsa sig till några tiotal. En utförselkontroll kommer därför sannolikt inte att bli särskilt betungande för vare sig industrin eller tillståndsgivande myndighet.

Beträffande tillverkningsutrustning som kan användas för C-vapenframställning har, som jag nyss sagt, någon sådan utrustning inte identifierats som för närvarande kan vara intressant för en utförselkontroll. Som jag tidigare har anfört bör emellertid en beredskap för en kontroll finnas.

Liksom beträffande missilprodukter m. m. bör regeringen kunna medge undantag från utförselförbudet. De bedömningar som enligt min mening bör ligga till grund för regeringens prövning av ett ärende om utförsel av tillverkningsutrustning som kan användas för framställning av B- och C-stridsmedel bör vara

- om det finns anledning anta att tillverkningsutrustningen kan komma att användas antingen för framställning av biologiska eller kemiska stridsmedel eller vid forskning, utveckling, utprovning eller liknande åtgärd för att främja framställning av sådana vapen, och
- risken för vidareexport till tredje land.

Regeringen bör göra en totalbedömning av samtliga relevanta omständigheter i varje enskilt fall. Vid bedömningen av risken för vidareexport kan det vara av betydelse om det finns en exportkontrollregim i mottagarlandet.

Det bör ankomma på sökanden att lämna de uppgifter om varans beskaffenhet, dess mottagare och användning m. m. som behövs för regeringens tillståndsprövning. Regeringen bör kunna införskaffa de ytterligare försäkringar beträffande produkternas användning som kan anses påkallade.

Vid beredningen av ärenden bör yttrande inhämtas från FOA, SBL och andra myndigheter, när detta anses påkallat.

Prop. 1990/91:97

2.4.2.3 Förbud mot försäljning och förmedling av tillverkningsutrustning som finns utom landet m. m.

Mitt förslag: Sådan utrustning som avses i avsnittet 2.4.2.1, dvs. utrustning som kan användas för tillverkning av biologiska och kemiska stridsmedel och som finns utom landet får inte här i landet och inte heller utom landet av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här tillhandahållas genom försäljning, utbudande mot vederlag eller förmedling åt någon i utlandet utan tillstånd av regeringen.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Förslaget har lämnats utan erinran utom av *SBL*, som avstyrker förslaget om kontroll av tillverkningsutrustning i dess helhet.

Skälen för mitt förslag: Den grundläggande inställningen är att Sverige inte bör medverka till att produkter eller teknologi som riskerar att användas för framställning av massförstörelsevapen förs ut ur landet. När det gäller tillverkningsutrustning som kan användas för framställning av B- och C-stridsmedel, liksom – som jag skall återkomma till – beträffande kemiska prekursorer, finns skäl att från svensk sida se till att sådana produkter inte sprids genom svensk försorg även om det inte är fråga om utförsel från Sverige. Det är enligt min mening angeläget att förhindra att någon här i landet utan kontroll t. ex. köper upp tillverkningsutrustning i utlandet och säljer den vidare utan att utrustningen passerar svenskt territorium eller förmedlar sådan utrustning som finns utom riket från ett land till ett annat. Ett sådant handlande skulle stå i direkt motsats till de svenska nedrustningssträvandena. Jag föreslår därför att det införs ett förbud mot att utan regeringens tillstånd här i landet till någon i utlandet tillhandahålla sådan tillverkningsutrustning som inte finns i landet. Förbudet bör också hindra svenska myndigheter, svenska företag och personer som är bosatta eller stadigvarande vistas här att utom landet tillhandahålla sådan utrustning till någon i utlandet.

Regeringens prövning av ett tillståndsärende bör grundas på samma bedömning som i fråga om tillstånd till utförsel.

Inte heller här kan jag finna att en bättre kontroll skulle kunna utövas på det sätt *SBL* föreslagit.

2.4.3.1 Produktomfattning m. m.

Mitt förslag: Lagen gäller, i den utsträckning regeringen föreskriver, kemiska produkter som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel (kemiska prekursorer).

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller lämnat detta utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Som jag förut nämnt varierar omfattningen av de kemiska produkter som är föremål för kontroll i andra länder. Som mest regleras ett femtiotal prekursorer, framför allt genom utförselkontroll. För att söka utröna omfattningen av den svenska handeln med motsvarande prekursorer uppdrog utrikesdepartementet under beredningsarbetet åt kommerskollegium att företa en kartläggning av importen till, exporten från och framställningen i Sverige av vissa kemikalier som kan tjäna som utgångspunkt vid tillverkningen av kemiska stridsmedel. I uppdraget ingick även att samråda med generaltullstyrelsen samt att höra berörda branschföreningar.

Kemikalier som kan utnyttjas för framställning av nervgaserna tabun, sarin, soman och VX liksom de hudskadande kemiska stridsmedlen senapsgas och lewisit uppdelades i uppdraget i följande kategorier:

1. Kemikalier med ingen eller mycket begränsad fredlig användning.
2. Kemikalier som även har fredlig användning för framställning av bekämpningsmedel, brandhindrande medel, farmaceutiska produkter etc.
3. Högre alkylderivat av kemikalier i kategori 1 och 2, vilka ger derivat av aktuella kemiska stridsmedel.
4. Kemikalier som tillverkas kommersiellt i stor skala för fredlig användning.

Kommerskollegium konstaterade i sitt yttrande sammanfattningsvis att någon mera omfattande handel med resp. tillverkning av de aktuella kemikalierna syntes förekomma endast i ett fåtal fall. Sannolikt, menade kommerskollegium, förekom det härutöver handel med små kvantiteter av flertalet kemikalier i fråga avsedda för forsknings- och laboratorieverksamhet. Denna handel kunde dock inte kartläggas i utredningen.

Kemikontoret har i yttrande till kommerskollegium uppgivit att kontoret bland sina medlemsföretag funnit tillverkning av endast en av de i remissen angivna kemikalierna (tillhörande grupp 3). Kemikontoret påpekade vidare att flertalet av de aktuella kemikalierna kan tänkas användas för forskningsändamål inom läkemedelsindustrin. Det är här fråga om kvantiteter upp till ett kilogram. Kemikalierna i grupp 4 angavs vara föremål för allmän handel.

Vid bestämmandet av omfattningen av regleringen bör hänsyn tas till bl. a. vilka produkter som regleras i andra länder, produkternas lättillgänglighet och de pågående övervägandena inom ramen för nedrustningskonferensen. Det bör vara en uppgift för regeringen att meddela närmare före-

skrifter om vilka produkter som skall omfattas av regleringen och i vilken utsträckning. Liksom när det gäller tillverkningsutrustning för B- och C-vapen, bör urvalet av produkter göras så att den legitima handeln inte onödigtvis hindras, vilket innebär att sådana prekursorer som tillverkas kommersiellt i stor skala för fredlig användning i princip inte bör omfattas av en reglering.

2.4.3.2 Utförelse

Mitt förslag: Förbud införs mot att utan regeringens tillstånd föra ut ur landet sådana prekursorer som avses i avsnitt 2.4.3.1, dvs. sådana kemiska produkter som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har lämnat förslaget utan erinran. Några remissinstanser, däribland *FOA*, *GTS* och *Svea hovrätt*, har haft synpunkter på memorians förslag att undanta vissa mindre sändningar från lagens tillämpningsområde.

Skälen för mitt förslag: Som jag nyss har redovisat är handeln från Sverige med sådana kemiska prekursorer som kan komma att bli föremål för reglering begränsad. Detta innebär emellertid inte att Sverige inte bör bidra till de internationella ansträngningarna att förhindra tillverkning och användning av kemiska vapen. I en situation där ett stort antal ensidiga handelsreglerande åtgärder redan har genomförts, vilket kan leda till att nya handelsmönster uppkommer, finns enligt min mening skäl att förebygga att Sverige utnyttjas som ursprungsland eller transitland. Härtill kommer att en nationell kontroll av handel med kemiska produkter kommer att erfordras i framtiden, när en kemvapenkonvention träder i kraft. Jag föreslår därför att det införs ett förbud mot att föra ut sådana kemiska prekursorer som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel och som enligt regeringens bestämmande skall omfattas av en reglering. Regeringen bör även här kunna medge tillstånd till utförelse i det enskilda fallet.

De bedömningsgrunder som bör ligga till grund för regeringens tillståndsprovning bör vara

- om det finns skäl att anta att de kemiska prekursorerna kan komma att användas för framställning av kemiska stridsmedel eller vid forskning, utveckling, utprovning eller liknande åtgärd för att främja framställning av sådana stridsmedel,
- mängden av aktuell vara, eftersom det krävs vissa mängder för att kemiska prekursorer skall vara militärt intressanta, och
- risken för vidareexport.

Ovanliga omständigheter bör också beaktas. Uppgift om samband med exempelvis leveranser av produktionsinstallationer, som skulle kunna användas för tillverkning av kemiska vapen, är en omständighet som rege-

ringen bör ta hänsyn till vid tillståndsprövningen. När det gäller risken för vidareexport kan hänsyn tas till om mottagarlandet har en egen kontrollregim.

Sökanden bör lämna sådana uppgifter om varans beskaffenhet, dess mottagare och användning m. m. som behövs för regeringens tillståndsprövning.

Regeringen bör också kunna införskaffa de skriftliga försäkringar beträffande produkternas användning som kan anses påkallade. Sådana försäkringar kan införskaffas från det köpande företaget eller mottagarlandets regering.

Vid beredningen av ärenden bör vid behov yttrande inhämtas från kemikalieinspektionen och andra berörda myndigheter.

I promemorians förslag till regeringsförfattning gjordes ett generellt undantag från utförselförbudet beträffande sändningar understigande 20 kilogram kemiska prekursorer. Några remissinstanser har vänt sig mot detta. Även om detta är en fråga som ankommer på regeringen att besluta i, vill jag här kommentera den.

För kemvapenframställning av militär betydelse krävs stora mängder kemikalier. Med hänsyn härtill och för att handeln med substanser avsedda för fredliga ändamål, t. ex. forskning, inte skall hindras mer än nödvändigt kan ifrågasättas om inte utförsel av viss mängd kemiska produkter skulle kunna undantas från tillståndskravet. I så fall skulle en lämplig gräns varunder utförsel borde få ske fritt kunna vara sändningar omfattande högst 20 kilogram. Häremot har GTS invänt att en sådan ordning skulle kunna leda till ett kringgående av utförselförbudet och till kontrollproblem, medan FOA däremot anser att gränsen för undantag från utförselförbudet borde kunna höjas till att omfatta sändningar om 100 kilogram.

Mot bakgrund av att det krävs stora mängder kemiska produkter för C-vapenframställning av militär betydelse och annat främjande av sådan framställning, får risken för kringgående betraktas som obetydlig, om mindre sändningar av kemiska prekursorer undantas från utförselkontroll. Promemorian har utgått från att det torde finnas möjligheter för tullmyndigheterna att observera om ett sådant generellt undantag från utförselförbudet missbrukades, samt uttalat att om tullmyndigheternas observationer vid export skulle ge anledning till förmodan att ett sådant undantag missbrukades, frågan fick tas under förnyade överväganden. GTS har emellertid inte bejakat detta synsätt, utan i stället framhållit att tullverkets möjligheter att i efterhand upptäcka om ett sådant undantag missbrukas är begränsade.

Jag har tagit intryck av remisskritiken i denna del när den menat att ett undantag för mindre sändningar skulle kunna leda till risk för kringgående av utförselförbudet och i övrigt medföra kontrollproblem. Å andra sidan menar jag att det är angeläget att handeln med små mängder inte får hindras mer än nödvändigt. Då det kan antas att utförsel av små mängder kemiska prekursorer normalt sker i etablerade relationer under förhållanden där det inte finns anledning att befara något missbruk, t. ex. för forskningsändamål, menar jag att det nyss redovisade syftet att inte onö-

digttvis hindra handeln, kan nås genom generella utförseltillstånd för viss tid. Sådana tillstånd kan förenas med villkor och kontrollbestämmelser.

2.4.3.3 Förbud mot försäljning och förmedling av kemiska produkter som finns utom landet, m. m.

Mitt förslag: Sådana kemiska produkter, som avses i avsnitt 2.4.3.1, dvs. kemiska prekursorer som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel och som finns utom landet får inte här i landet och inte heller utom landet av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här tillhandahållas genom försäljning, utbudande mot vederlag eller förmedling åt någon i utlandet utan tillstånd av regeringen.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har lämnat förslaget utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Jag har beträffande viss tillverkningsutrustning som finns utom landet förordat en ordning som innebär att regeringens tillstånd skall krävas för att här i landet åt någon i utlandet tillhandahålla tillverkningsutrustning som finns utom landet liksom att det för en viss krets av personer samt för svenska myndigheter och företag skall krävas sådant tillstånd också för att utomlands tillhandahålla utrustning till någon i utlandet.

Som jag också har redovisat ligger bakom denna inställning intresset av att bl. a. svenska företag och enskilda inte utan kontroll engagerar sig i handel med denna typ av produkter på internationell nivå. Detta synsätt gör sig med än större styrka gällande när det gäller t. ex. försäljning från Sverige av kemiska prekursorer som inte finns här eller förmedling av sådana prekursorer åt kontrahenter i utlandet.

Det måste således vara ett svenskt intresse att kemiska prekursorer som finns utom landet inte sprids till någon i utlandet genom handelstransaktioner i Sverige, eller genom tillhandahållande av bl. a. svenska företag eller personer med fast anknytning till landet, om det finns en risk för att prekursorerna kan komma att användas vid tillverkning av kemiska stridsmedel. Också tillhandahållanden av prekursorer som finns utom riket bör därför i vissa fall kontrolleras.

I enlighet härmed förordar jag att kemiska prekursorer som omfattas av regleringen och som finns utom landet inte här i landet och inte heller utom landet av svenskt företag, svensk myndighet eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får tillhandahållas genom försäljning, utbudande mot vederlag eller förmedling åt någon i utlandet utan tillstånd av regeringen.

Prövning av huruvida tillstånd skall ges i det enskilda fallet bör göras på motsvarande sätt som angetts i avsnitt 2.4.3.2 om prövningen av utförselärenden.

2.5.1 Villkor samt kontroll- och ordningsbestämmelser

Mitt förslag: Tillstånd enligt lagen får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har lämnat förslaget utan erinran. Flera har emellertid efterlyst exempel på situationer där det kan vara befogat att förena ett tillstånd med villkor eller kontroll- och ordningsbestämmelser.

Skälen för mitt förslag: Beslut om tillstånd bör kunna förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser. I fråga om beslut om tillstånd till utförsel kan anges t.ex. att utförseln bara får ske till angiven mottagare och att vidareexport förutsätter regeringens medgivande. I syfte att kontrollera att levererade produkter kommit avsedd mottagare tillhanda, bör ett utförseltillstånd kunna förenas med en kontrollbestämmelse som innebär ett åliggande för exportören att inge en handling som utvisar att produkterna nått avsedd mottagare. En sådan handling kan i speciella fall utgöras av en bekräftelse om mottagandet eller av dokumentutfärdande av mottagarlandets tullmyndigheter, t.ex. en tullsedel, som visar att produkterna inklarerats för mottagarens räkning. I beslutet kan också krävas att tillståndet skall sändas åter till regeringen efter verkställd leverans. Ett beslut om utförsel för demonstrationsändamål, kan innehålla kontrollbestämmelser som ålägger exportören att anmäla till regeringen när materielen återinförts in i landet.

Som villkor vid överlåtelse eller upplåtelse av tillverkningsrätt kan anges att den framställda materielen inte exporteras vidare eller att exportfrågan skall underställas den svenska regeringen.

Ytterligare kontroll- och ordningsbestämmelser som kan vara aktuella vid ett sådant avtal är t.ex. att upplåtaren/överlåtaren skall rapportera till regeringen hur avtalet löper och omfattningen av tillverkningen enligt avtalet.

Behovet av villkor samt kontroll- och ordningsbestämmelser kan också göra sig gällande i fråga om överföring av programvara och tillhandahållande av produkter som finns utom landet.

Mitt förslag: Tillstånd till utförelse skall kunna återkallas av regeringen, om tillståndshavaren har åsidosatt villkor eller brutit mot kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse. Det samma gäller tillstånd att överföra programvara samt att tillhandahålla tillverkningsutrustning för B- och C-stridsmedel och kemiska prekursorer som inte finns inom landet.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Förslaget har av flertalet remissinstanser lämnats utan erinran. *Svea hovrätt* påpekar att förslag saknas om att tillstånd till att ingå avtal om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att i utlandet tillverka missilprodukter skall kunna återkallas.

Skälen för mitt förslag: För vissa fall bör det finnas en möjlighet för regeringen att återkalla ett meddelat tillstånd. Detta bör gälla i fråga om tillstånd till utförelse liksom tillstånd att överföra en programvara samt tillstånd att tillhandahålla tillverkningsutrustning för biologiska och kemiska stridsmedel samt kemiska prekursorer. Ett skäl att återkalla ett givet tillstånd kan vara att tillståndshavaren åsidosätter ett villkor eller bryter mot en ordnings- eller kontrollbestämmelse. Att ett tillstånd kan återkallas på grund av vilseledande eller felaktiga uppgifter följer redan av allmänna förvaltningsrättsliga principer.

Andra särskilda skäl kan bestå i att ett land, som vid tidpunkten för regeringens beslut inte kunde misstänkas producera massförstörelsevapen, senare börjar med sådan tillverkning.

Förutsättningen för att det skall vara meningsfullt att återkalla ett givet tillstånd är självfallet att utförelse, överföring av programvara eller tillhandahållande enligt tillståndet helt eller delvis ej ägt rum.

När det gäller fråga om återkallelse av tillstånd att ingå avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att tillverka produkter till någon utom landet vill jag säga följande. Regeringens tillstånd avser avtalets ingående. Ett återkallande av ett sådant tillstånd skulle kunna få effekt bara under tiden mellan regeringens tillståndsgivning och avtalets ingående. Om vilseledande är för handen, kan ett sådant tillstånd återkallas utan särskilda föreskrifter därom. Om avtalet redan är ingånget, torde emellertid en återkallelse vara verkningslös. Jag menar därför att en bestämmelse om återkallelse av tillstånd till ingående av avtal avseende tillverkningsrätter inte skall tas in i lagen. Jag vill samtidigt framhålla att regeringen givetvis alltid har möjlighet att avslå en ansökan om utförelse av produkter som har samband med t. ex. upplåtelse av tillverkningsrättigheter, om förutsättningarna för fortsatta leveranser inte skulle vara för handen.

Mitt förslag: Överträdelse av utförselförbudet bestraffas enligt lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Överträdelse av förbudet mot att överföra programvara och mot att ingå avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt beträffande missilprodukter liksom överträdelse av förbudet mot att tillhandahålla vissa produkter som finns i utlandet skall föranleda straffansvar, om det inte är fråga om ringa fall. Detsamma gäller vilseledande av regeringen att meddela tillstånd att göra sådan överföring, ingå sådant avtal eller att tillhandahålla sådana produkter.

På samma sätt som gäller enligt varusmuggningslagen i fråga om utförsel skall för de nyssnämnda gärningarna en särskild straffskala gälla för grovt brott. Vidare skall, liksom fallet är beträffande utbyte av brott enligt varusmuggningslagen, utbyte av brott enligt de nya ansvarsbestämmelserna kunna förklaras förverkat.

Lämnande av oriktig uppgift i en ansökan om tillstånd eller i någon annan handling som är av betydelse för prövningen av ett ärende enligt den nya lagen liksom överträdelse av ett villkor eller en kontroll- eller ordningsbestämmelse som meddelats med stöd av lagen omfattas av straffansvar, om det inte är fråga om ringa fall.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag, men saknar bestämmelser om grovt brott i annat fall än det som bestraffas enligt lagen om varusmuggling.

Remissinstanserna: Förslaget har av flertalet remissinstanser lämnats utan erinran. *RÅ* påpekar bl. a. att de i promemorian föreslagna straffbestämmelserna delvis omfattar samma typ av förfaranden som regleras i lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. och lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. och att dessa två lagar och den föreslagna lagen har något olika utformade straffbestämmelser. *RÅ* kan inte se något sakligt skäl för detta och anser att det vore av värde att anknyta de nu föreslagna straffbestämmelserna till regelsystem som redan gäller på området. Detta regelsystem borde enligt *RÅ* helst samtidigt ses över så att enhetliga straffbestämmelser kunde tillskapas för hela det aktuella fältet. *Svea hovrätt* föreslår att det till paragrafen som hänvisar till varusmuggningslagens regler läggs ett andra stycke som reglerar uppsåtligt vilseledande av regeringen att meddela utförseltillstånd. *Kammarrätten i Göteborg* anser att det kan behöva klargöras huruvida lämnande av oriktig uppgift innefattar även underlåtenhet att lämna erforderliga uppgifter och förtigande.

Skälen för mitt förslag: Överträdelse av ett förbud mot att utan tillstånd föra ut produkter ur landet bestraffas som varusmuggling enligt lagen (1960:418) om straff för varusmuggling (varusmuggningslagen). Enligt varusmuggningslagen är dessutom ett antal andra i den lagen angivna förfaranden att anse som varusmuggling, t. ex. försök till olovlig utförsel eller vilseledande av tillståndsgivande myndighet att utfärda tillstånd om man

därigenom föranleder att godset förs ut. Dessa bestämmelser kan givetvis bli tillämpliga när det gäller olovlig utförsel av de produkter som omfattas av den nya lagen. I lagen bör därför på samma sätt som har skett i lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. (utförsellagen) tas in en crinran om att bestämmelserna om olovlig utförsel och försök därtill finns i varusmuggningslagen.

Överträdelse av förbudet mot att utan tillstånd ingå avtal som innefattar upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt beträffande missilprodukter bör enligt min mening i ansvarshänseende jämsställas med det i utförsellagen föreskrivna förbudet mot att ingå avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt beträffande krigsmateriel. För överträdelser av det nyssnämnda förbudet bör därför i den nya lagen straffskalan bestämmas till böter eller fängelse i högst två år, om gärningen skett uppsåtligen, eller till böter eller fängelse i högst sex månader, om gärningen skett av oaktsamhet. I ringa fall bör inte dömas till ansvar.

Det jag nu har anfört beträffande straffskalan för nyssnämnda överträdelser bör enligt min mening gälla även för överträdelse av förbudet att överföra särskilt utformad programvara för missilprodukter liksom för överträdelse av förbudet att tillhandahålla vissa produkter som finns utom landet, nämligen tillverkningsutrustning för biologiska och kemiska stridsmedel och kemiska prekursorer.

Till skillnad från vad som gäller enligt utförsellagen anser jag emellertid att straffsanktionen när det gäller gärning som begåtts av oaktsamhet inte bör begränsas till sådan gärning som begåtts av grov oaktsamhet. En sådan gradering av det subjektiva rekvisitet kan vålla svårigheter i rättstillämpningen och, som framgår av det nyss sagda, bör det enligt min mening i vart fall inte dömas till ansvar i ringa fall.

Som jag redan har anfört kan den som genom vilseledande förmår tillståndsgivande myndighet att lämna tillstånd till utförsel som annars är förbjuden bestraffas enligt varusmuggningslagen, om man därigenom föranleder att gods förs ut i strid mot förbudet. Även den som uppsåtligen genom att vilseleda regeringen utverkar tillstånd till överföring av särskilt utformad programvara eller till ingående av avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt beträffande missilprodukter liksom till tillhandahållande av vissa produkter som finns utom landet och som därigenom föranleder att överförande, avtal eller tillhandahållande kommer till stånd bör, liksom vad som gäller enligt varusmuggningslagen i fråga om olovlig utförsel, dömas till böter eller fängelse i högst två år. Har vilseledandet skett genom oaktsamhet, bör dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall bör inte dömas till ansvar.

I departementspromemorian föreslås inte att det i den nya lagen skall tas in någon särskild straffskala för vissa grova överträdelser.

För egen del anser jag att omständigheterna i vissa fall kan vara så försvarande att en strängare påföljd är motiverad. Jag tänker framför allt på situationer då det varit fråga om produkter av särskilt farligt slag, om brottet avsett betydande värde eller om gärningen annars varit av särskilt allvarlig art. Enligt min mening finns det sålunda anledning att beträffande sådana gärningar införa en särskild straffskala för grovt brott. I enlighet

med vad som gäller enligt utförelselagen bör därför enligt den nya lagen för brott som är att anse som grovt dömas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Den som lämnar oriktig uppgift i en ansökan om tillstånd eller förtiger en uppgift som kan vara av betydelse för regeringens bedömning, bör kunna bestraffas för detta förfarande. Detta bör även gälla uppgifter i andra handlingar som är av betydelse för prövning av ett ärende enligt lagen, t. ex. uppgifter i samband med att fråga om återkallelse aktualiseras. Ansvar för sådant oriktigt uppgiftslämnande bör emellertid vara subsidiärt i förhållande till de övriga bestämmelser som jag berört. Även den som åsidosätter ett villkor eller bryter mot en kontroll- eller ordningsbestämmelse som har meddelats med stöd av lagen bör kunna bestraffas. Straffsatsen bör bestämmas till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall bör inte dömas till ansvar.

Till frågan om förverkande av utbyte av brott återkommer jag i specialmotiveringen (avsnitt 4).

Några av remissinstanserna har funnit att en samordning bör ske med ansvarsbestämmelserna i krigsmateriellagstiftningen. Som jag tidigare har anfört är utförelselagen föremål för översyn inom utrikesdepartementet. I samband med att jag presenterar de förslag som kan komma att aktualiseras med anledning av de utredningar jag tidigare nämnt, kommer jag också att behandla samordningen av ansvarsbestämmelserna i de aktuella kontrollregimerna.

2.7 Rättsprövning

Mitt förslag: I 2 § lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut görs undantag för beslut enligt den föreslagna lagen om förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

Departementspromemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Endast *kammarrätten i Göteborg* har kommenterat förslaget. Kammarrätten ifrågasätter om inte beslutet om återkallelse av tillstånd borde kunna bli föremål för rättsprövning.

Skälen för mitt förslag: Lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut trädde i kraft år 1988. Dess syfte är att säkerställa att svensk lagstiftning generellt motsvarar de krav på domstolsprövning som anges i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna. Beslut som regeringen och andra myndigheter meddelar i förvaltningsärenden och som inte kan komma under någon annan domstols prövning, kan enligt lagen överprövas av regeringsrätten, om beslutet rör tillämpningen av föreskrifter om förhållanden som avses i 8 kap 2 eller 3 § *regeringsformen*, dvs. civilrättsliga och "betungande" offentligrättsliga föreskrifter.

Från prövningsinstitutet undantas för närvarande tio grupper av beslut

som inte kan omfattas av europakonventionens krav på tillgång till domstolsprövning, däribland beslut – vari inbegrips beslut om återkallelse av tillstånd – enligt lagen (1988:558) om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m. m. Denna lag inrymmer typiskt sett politiska ställningstaganden som bör undantas från tillämpningsområdet för rättsprövning.

Motsvarande synpunkter gör sig gällande beträffande beslut enligt det framlagda förslaget till lag om förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m. Också här är det fråga om beslut som typiskt sett är av utpräglat utrikes- och säkerhetspolitisk karaktär. Beslut enligt denna lag bör därför enligt min mening undantas från tillämpningsområdet för lagen om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

2.8 Ikraftträdande, behov av övergångsbestämmelser och kostnader m. m.

Jag föreslår att den nya lagen om förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte m. m. träder i kraft den 1 juli 1991. *Svea hovrätt* har ifrågasatt behov av övergångsbestämmelser för eventuellt befintliga avtal som kan komma att omfattas av den nu föreslagna lagstiftningen liksom för avtal som kan vara under utarbetande vid lagens ikraftträdande. Jag kan emellertid inte finna att avtal som kan vara under utarbetande vid lagens ikraftträdande eller eventuella optioner i förefintliga avtal bör undantas från kravet på tillståndsprövning.

Beträffande redan ingångna avtal, t. ex. avseende upplåtelse av tillverkningsrätt kommer den föreslagna lagen att kräva tillstånd t. ex. för utförelse som är förbunden med ingångna förpliktelser på det reglerade området. Min uppfattning är att något behov av övergångsbestämmelser inte föreligger.

Beredningen av ärenden enligt den nya lagen bör ske inom utrikesdepartementet. Samråd bör i förekommande fall ske med andra departement. Jag har redan under resp. regleringsområde nämnt att yttranden i vissa fall bör inhämtas från myndigheter med särskild kunskap om de aktuella produktområdena.

Handläggningen av ärenden kan hanteras inom ramen för tillgängliga resurser och kommer således inte att föranleda ytterligare kostnader för statsverket.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom utrikesdepartementet upprättats förslag till

1. lag om förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.,

2. lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

Inledande bestämmelser

1 § Lagen gäller i den utsträckning regeringen föreskriver

1. fullständiga robot- och raketsystem och andra obemannade luftfarkoster som har en lastförmåga av minst 500 kilogram och en räckvidd av minst 300 kilometer.

2. delsystem, komponenter och konstruktionsmaterial för system som avses i 1,

3. provnings- och tillverkningsutrustning som särskilt utformats för system, delsystem och komponenter som avses i 1 och 2,

4. program för automatisk databehandling och annan programvara särskilt utformade för produkter som avses i 1–3,

5. utrustning som kan användas för tillverkning av biologiska eller kemiska stridsmedel, och

6. kemiska produkter som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel (kemiska prekursorer).

Paragrafen anger i punktform de olika huvudgrupper inom vilka regeringen har att bestämma lagens tillämpningsområde.

2 § Utöver vad som sägs i denna lag kan bestämmelserna i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m., lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. samt lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet vara tillämpliga.

Som jag har anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3) kan vissa produkter komma att omfattas såväl av den nu föreslagna lagen som av lagstiftningen avseende krigsmateriel. Det kan inte heller uteslutas att någon produkt kommer att omfattas också av kärntekniklagstiftningen eller annan lagstiftning. Paragrafen, som inte är uttömmande, innehåller en erinran om detta. Utförselförbud kan finnas också inom andra regelkomplex, t. ex. enligt föreskrifter utfärdade med stöd av lagen (1971:176) om vissa internationella sanktioner. I samtliga fall i exemplifieringen ankommer prövningen av en ansökan om tillstånd på regeringen som har att företa en prövning enligt tillämpliga lagar i ett sammanhang. Som jag har redogjort för i det föregående, skall olika faktorer ligga till grund för regeringens prövning enligt de skilda regelkomplexen.

Utförsel m. m.

3 § Produkter som avses i 1 § får inte föras ut ur landet utan tillstånd av regeringen.

Paragrafen anger att utförelse av produkter som avses i 1 § inte får ske utan tillstånd. Bestämmelsen avser utförelse såväl efter tillverkning i Sverige som utförelse efter import till Sverige eller utförelse efter transitering, förvaring på tullager, tullupplag eller i frihamn.

Prövning av tillståndsärendet bör ankomma på regeringen, bl. a. med tanke på de utrikespolitiska överväganden som måste ingå i bedömningen. De faktorer som bör ligga till grund för bedömningen har redovisats i den allmänna motiveringens avsnitt om resp. huvudgrupp.

4 § Programvara som avses i 1 § 4 får inte heller meddelat telekommunikation eller på annat liknande sätt överföras från Sverige till mottagare i utlandet utan tillstånd av regeringen.

I den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.1.2 och 2.4.1.3) har redovisats att programvara som är särskilt utformad för produkter som avses i 1 § 1–3 i vissa fall kan lagras på fast medium såsom databand, disketter och kretskort. Sådana produkter omfattas av utförelseförbudet enligt 3 §. Om emellertid, överföring sker t. ex. via telenätet, kan inte utförelseförbudet bli tillämpligt. Överföring av programvara regleras i sådana situationer genom förevarande paragraf. Bestämmelsen är tillämplig t. ex. för det fall någon i Sverige konstruerar ett dataprogram för styrning av en speciell missil och för över programvaran till sin uppdragsgivare i utlandet via telenätet.

Upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt

5 § Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom landet tillverka produkter som avses i 1 § 1–3 får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i landet och inte heller utom landet av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Denna bestämmelse gäller enbart missiler m. m. och reglerar överföring av teknologi. Med rätt att tillverka produkter avses det medgivande som lämnas en motpart att utnyttja en viss rätt eller att i enlighet med av upplåtaren eller överlåtaren tillhandahållna underlag tillverka en produkt.

Bestämmelsen omfattar – som anförts i avsnitt 2.4.1.3 – inte bara upplåtelse eller överlåtelse av rättigheter som åtnjuter rättsligt skydd, t. ex. i form av patent utan även varje sådan upplåtelse eller överlåtelse som innebär ett tillhandahållande av tekniskt underlag e. d. som utgör en förutsättning för mottagaren att starta en egen tillverkning. I de tekniska underlagen kan ingå upplysningar om uppfinningar och metoder, kontroll- och konstruktionsföreskrifter, beskrivningar av arbetsprocesser, dataprogram m. m.

Tillhandahållande av tillverkningsutrustning

6 § Produkter som avses i 1 § 5–6 och som finns utom landet får inte här i landet och inte heller utom landet av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här tillhandahållas genom

försäljning, utbudande mot vederlag eller förmedling åt någon i utlandet utan tillstånd av regeringen.

Prop. 1990/91:97

Denna bestämmelses syfte är att förhindra att framställning av biologiska eller kemiska stridsmedel främjas genom vissa andra förfaranden än utförsel av utrustning eller kemiska substanser från Sverige. Genomgående gäller att dessa förfaranden skall avse produkter som finns utanför Sverige. Så snart produkterna kommer in till Sverige gäller i stället vad som sägs i 3 § om utförsel. Bestämmelsen är tillämplig t. ex. för det fallet att en person eller företag i Sverige avser att förmedla tillverkningsutrustning eller kemiska produkter från ett land till ett annat eller att angiven krets personer, företag eller myndigheter i utlandet avser förmedla ifrågavarande utrustning eller kemiska prekursorer åt någon i utlandet. Detsamma gäller vid försäljning eller utbudande mot vederlag. Missiler m. m. omfattas inte av detta stadgande.

Villkor m. m.

7 § Ett tillstånd enligt denna lag får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

Det ligger i sakens natur att tillstånden kan vara tidsbegränsade. Villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser får inte vara onödigt betungande.

Återkallelse av tillstånd

8 § Tillstånd enligt 3, 4 och 6 §§ får återkallas av regeringen, om tillståndshavaren har åsidosatt villkor eller brutit mot kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

Bestämmelsen i 8 § föreskriver att beviljade tillstånd till utförsel, överföring av programvara i vissa fall eller tillhandahållande kan återkallas av regeringen, om tillståndshavaren har åsidosatt villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser eller om det annars finns särskilda skäl till en återkallelse. I den allmänna motiveringen har angivits skälen för att tillstånd enligt 5 § inte bör omfattas av bestämmelsen. Möjlighet att återkalla ett givet tillstånd bör i princip utnyttjas endast när detta är nödvändigt.

Ansvarsbestämmelser m. m.

9 § Bestämmelser om olovlig utförsel och försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

10 § Den som bryter mot 4, 5 eller 6 § döms.

1. om gärningen har skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,

2. om gärningen har skett av oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som uppsåtligen genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd enligt 4, 5 eller 6 § och därigenom föranleder att överföringen, avtalet eller tillhandahållandet kommer till stånd, döms till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen har skett av oaktsamhet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

11 § Har brott enligt 10 § begåtts uppsåtligen och är det att anse som grovt skall dömas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas om produkterna varit av särskilt farligt slag, om brottet avsett betydande värde eller om gärningen annars varit av särskilt allvarlig art.

12 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. i annat fall än som avses i 9 § och 10 § andra stycket lämnar oriktig uppgift i ansökan om tillstånd eller i annan handling som är av betydelse för prövningen av ett ärende enligt denna lag.

2. åsidosätter villkor eller bryter mot kontroll- eller ordningsbestämmelse som har meddelats med stöd av denna lag.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

13 § Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas, om gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

14 § Utbyte av brott som avses i 10 och 11 §§ skall förklaras förverkat, om inte detta är uppenbart oskäligt.

I 9 § har intagits en erinran om att överträdelse av utförselförbudet och försök därtill bestraffas enligt bestämmelserna i varusmuggningslagen. Som har framgått av den allmänna motiveringen (avsnitt 2.6) kan även den som genom vilseledande förmår tillståndsgivande myndighet att lämna tillstånd till utförsel och därigenom föranleder att utförseln kommer till stånd dömas för varusmuggling enligt varusmuggningslagen. Att olovlig utförsel liksom vilseledande av myndighet under vissa omständigheter är att anse som grov varusmuggling och bestraffas enligt en strängare straffskala framgår av varusmuggningslagen.

Straffbestämmelserna i 10 § avser överträdelse av förbudet att överföra programvara (4 §), förbudet att ingå avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt inom missilområdet (5 §) liksom överträdelse av förbudet att tillhandahålla tillverkningsutrustning för biologiska eller kemiska stridsmedel eller kemiska prekursorer som finns utom landet (6 §).

I *andra stycket* har tagits in en bestämmelse om ansvar för den som uppsåtligen eller av oaktsamhet, genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd enligt 4, 5 eller 6 § och därigenom föranleder att överföringen, avtalet eller tillhandahållandet kommer till stånd.

Av *tredje stycket* i paragrafen följer att det i ringa fall inte skall dömas till ansvar.

En särskild straffskala gäller om ett brott som avses i 10 § är att anse som grovt. En bestämmelse om detta finns i 11 §. Bestämmelsen tar sikte endast på uppsåtliga gärningar. Straffskalan inrymmer fängelse i lägst sex

månader och högst fyra år. I bestämmelsen anges exempel på omständigheter som skall beaktas vid bedömande om brottet är grovt. En gärning av särskilt allvarlig art får anses föreligga om t.ex. en överlåtelse av en tillverkningsrätt inneburit att produkter av kvalificerat slag kommit att tillverkas i ett land som kan antas tillverka massförstörelsevapen och till vilket utförelse av motsvarande produkter inte kunnat komma i fråga. Detta bör också gälla i fråga om överlåtelse av programvara och tillhandahållande av vissa produkter som finns utom landet.

I 12 § föreskrivs straff för den som uppsåtligen eller av oaktsamhet i annat fall än som avses i 9 § och 10 § andra stycket lämnar oriktig uppgift i en ansökan om tillstånd eller i någon annan handling som är av betydelse för prövning av ett ärende enligt lagen eller som bryter mot ett villkor eller någon kontroll- eller ordningsbestämmelse som meddelats med stöd av lagen. Med lämnande av oriktig uppgift jämställs förtigande av uppgift. Bestämmelsen är subsidiär till såväl varusmuggningslagen som denna lags bestämmelser. Straffskalan inrymmer böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

Enligt krigsmateriellagstiftningen är straffbestämmelserna i denna subsidiärt tillämpliga, om gärningen redan är belagd med straff enligt brottsbalken. Även den nya lagen bör i fråga om straffansvar vara subsidiärt tillämplig i förhållande till brottsbalken. En bestämmelse om detta har tagits in i 13 §.

Som jag redan har angett i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3) får förslaget om en fristående kontroll av massförstörelsevapen den konsekvensen att en gärning som är belagd med straff enligt den nya lagstiftningen kan föranleda ansvar också enligt föreskrifter på näraliggande områden. Det vanligast förekommande fallet torde vara att även krigsmateriellagstiftningen är tillämplig. Ansvar enligt annan kontrollagstiftning kan emellertid också tänkas komma i fråga. I de flesta sådana fall torde det vara naturligtast att betrakta gärningen som endast ett brott. Det kan emellertid inte uteslutas att vissa fall kan uppkomma som föranleder en annan bedömning. Det får ankomma på de rättstillämpande myndigheterna att med ledning av allmänna principer i varje enskilt fall ta ställning till de olika frågor om brottskonkurrens m. m. som härvid kan uppkomma.

Enligt 14 § skall utbyte av brottsligt förfarande som avses i 10 och 11 §§ kunna förklaras förverkat.

När det gäller brottsligt förfarande som avses i 9 § medför hänvisningen till varusmuggningslagen att den lagens bestämmelser om förverkande blir tillämpliga på sådant förfarande.

4.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut

I paragrafen görs undantag från lagen om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut för beslut enligt den föreslagna lagen om förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m. De närmare skälen härför har utvecklats i den allmänna motiveringen.

5 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.,
2. lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

6 Regeringens beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Förslag till

Lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § I denna lag finns föreskrifter om förbud mot utförsel och tillhandahållande av vissa produkter som kan användas i syfte att åstadkomma massförstörelse, liksom föreskrifter om förbud mot upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom landet tillverka sådana produkter.

2 § Utöver vad som sägs i denna lag gäller bestämmelserna i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m., lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. samt lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet.

3 § Lagen gäller i den utsträckning regeringen föreskriver

1. kompletta robot-, raket- och andra obemannade luftfarkostsystem med en lastförmåga av minst 500 kilogram och som har en räckvidd på minst 300 kilometer,

2. delsystem, komponenter, konstruktionsmaterial och särskilt utformad mjukvara (dataprogram) för system som avses i 1,

3. tillverkningsanordningar och tillverkningsutrustning som särskilt utformats för tillverkning av system som avses i 1 och 2,

4. utrustning som kan användas för tillverkning av biologiska eller kemiska stridsmedel, och

5. kemiska produkter som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel (kemiska prekursorer).

Förbud mot utförsel

4 § Produkter som avses i 3 § får inte föras ut ur landet utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen.

Förbud mot upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt

5 § Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka produkter som avses i 3 § 1–3 får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Förbud mot tillhandahållande

6 § Produkter som avses i 3 § 4 och 5 och som finns utom riket får inte här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag

eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här tillhandahållas genom försäljning, utbudande mot vederlag eller förmedling åt någon i utlandet utan tillstånd av regeringen.

Prop. 1990/91:97
Bilaga 1

Villkor och återkallelse av tillstånd

7 § Ett tillstånd enligt denna lag får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

8 § Tillstånd enligt 4 och 6 §§ får återkallas av regeringen om tillståndshavaren har åsidosatt föreskrifter, villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

Ansvarsbestämmelser

9 § Bestämmelser om ansvar för olovlig utförelse av produkter som avses i 3 § och för försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

10 § Den som bryter mot 5 eller 6 § döms

1. om gärningen skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,
2. om gärningen skett av oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som uppsåtligen genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd enligt 5 eller 6 § och därigenom föranleder att avtalet eller tillhandahållandet kommer till stånd döms till böter eller fängelse i högst två år.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

11 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. i annat fall än som avses i 10 § andra stycket lämnar oriktig uppgift i ansökan om tillstånd enligt denna lag, eller
2. bryter mot villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelse som har meddelats med stöd av denna lag.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

12 § Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas, om gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

13 § Utbyte av brottsligt förfarande som avses i 10 § skall förklaras förverkat, om inte detta är uppenbart oskäligt.

Denna lag träder i kraft den

Sammanställning av remissyttranden över promemorian (Ds 1990:4) kontroll av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte

Remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), kommerskollegium (KK), överbefälhavaren (ÖB), försvarets materielverk (FMV), överstyrelsen för civil beredskap (ÖCB), försvarets forskningsanstalt (FOA), flygtekniska försöksanstalten (FFA), statens bakteriologiska laboratorium (SBL), generaltullstyrelsen (GTS), statens industriverk (SIND), styrelsen för teknisk utveckling (STU), statens delegation för rymdverksamhet, affärsverket FFV, rikspolisstyrelsen (RPS), kemikalieinspektionen, statens strålskyddsinstitut, statens kärnkraftsinspektion (SKI), Svea hovrätt, kammarrätten i Stockholm, kammarrätten i Göteborg, kungliga tekniska högskolan (KTH), delegationen (UD 1972:02) för utveckling av folkrättens regler om humanitet i krig (Folkrättsdelegationen), utredningen om översyn av kärntekniklagstiftningen (ME 1989:03), Grossistförbundet Svensk Handel, Sveriges försvarsindustriförening, Kemikontoret, Plast och kemikalieleverantörers förening, Svenska Rymdaktiebolaget, Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund (SSKF), och Folkpartiets Kvinnoförbund.

1 Allmänt

I departementspromemorian föreslogs att kontroll av utförsel m. m. av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte skall införas.

Remissinstanserna är över lag positiva till att kontroll införas.

RÅ anser att Sveriges internationella åtaganden gör det angeläget att införa en lagstiftning med bestämmelser om kontroll av ifrågavarande produkter.

KK finner att de föreslagna kontrollåtgärderna ansluter sig väl till de kontrollsystem som åtskilliga andra länder redan tillämpar.

ÖB har ingen erinran mot promemorians förslag.

FMV tillstyrker lagförslaget. Beträffande robotområdet är det verkets uppfattning att den föreslagna regleringen inte kommer att medföra några påtagliga negativa konsekvenser för svensk industri. Verket berörs principiellt av förslagen om tillverkningsutrustning och kemiska prekursorer, men eftersom FMV varken genomför eller medverkar i någon verksamhet som påverkas av förslaget förutses inga svårigheter om lagstiftningen träder i kraft.

ÖCB instämmer i huvudsak i bedömningarna i departementspromemorian och tillstyrker lagförslaget. Styrelsen ser dock vissa generella svårigheter vad gäller kontroll och gränsdragningsfrågor.

FOA anser att förslaget innebär en komplettering av nuvarande kontroll av massförstörelsevapen i lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. och lagen om kärnteknisk verksamhet. FOA delar uppfattningen att

en effektivare och utvidgad exportkontroll inom området massförstörelsevapen behövs för att stödja Sveriges aktiva nedrustningsarbete.

FFA instämmer i det uttalade syftet bakom förslaget och finner att berörda förhållanden bör lagregleras.

SBL avstyrker förslaget såvitt avser tillverkningsutrustning för biologiska stridsmedel.

GTS har inget att erinra mot att exportrestriktioner införs, men förutser klassificeringsproblem.

SIND framhåller att många av de produkter som omfattas av förslaget har civil användning, varför det är viktigt att det noggrant definieras vilka produkter som omfattas av regleringen och att ärendena behandlas snabbt och enkelt.

Statens delegation för rymdverksamhet delar promemorians uppfattning om behovet av ett kontrollsystem för utförsel av teknologi och produkter som i ett mottagarland kan innebära risk för en inte önskvärd användning och spridning. Delegationen poängterar att ett kontrollsystem inte får utformas eller tillämpas på ett sådant sätt att det verkar försvårande och hindrande av export av produkter avsedda uteslutande för fredliga ändamål.

STU ser tekniken som ett medel att åstadkomma ett för medborgarna och miljön bättre samhälle. Användning av produkter i massförstörelsesyfte står i motsatsställning till dessa strävanden. *STU* instämmer därför i kravet på att produkter som kan omvandlas på ett sådant sätt blir föremål för kontroll. Med hänsyn till att produkterna också kan användas för civila syften, anser *STU* att reglerna måste utformas på ett sådant sätt att fredlig och angelägen användning av tekniken inte onödigtvis förhindras.

RPS har ingen erinran mot att samhället skaffar sig kontroll över produkter som kan användas i massförstörelsesyfte.

SKI delar promemorians inställning till behovet av att reglera utförseln av missiler och därtill hörande teknologi som kan användas för produktion av kärnvapenbärare, med hänsyn till den starka kopplingen till icke-spridnings- och nedrustningsfrågor.

Kemikalieinspektionen tillstyrker förslaget såvitt gäller kemiska prekursorer.

KTH framhåller att utvecklingen inom militärteknologin sker minst lika snabbt som utvecklingen inom grundläggande och tillämpad forskning. Ledtiderna för överföring av kunskaper från laboratorier till utveckling av nya produkter blir allt kortare. Detta ställer, enligt *KTH*, stora krav på den lagstiftning som reglerar produkter som kan användas i massförstörelsesyfte. *KTH* har koncentrerat sitt svar på de områden som berör biologiska och kemiska stridsmedel, eftersom det är där den snabbaste utvecklingen kan ske, samtidigt som "gråzonen" mot legitim verksamhet är ovanligt stor, med kontrollproblem som följd.

Folkrättsdelegationen välkomnar promemorieförslaget och menar att det till viss del kan göras gällande att lagförslag av den typ som nu aktualiserats redan tidigare borde ha realiserats. Sålunda föreskriver *B-vapenkonventionens artikel III* att varje stat förbinder sig att inte på något sätt hjälpa någon stat eller internationell organisation att tillverka eller

förvärva medel eller utrustning som är B-vapenrelaterad. Ett svenskt exportförbud som täcker såväl statliga som privata företags agerande får anses vara påkallat mot bakgrund av denna bestämmelse, med hänsyn till att vårt näringsliv har en sådan struktur och utvecklingsnivå att risk för export av komponenter med såväl fredlig som militär användning skulle kunna föreligga. Den nu föreslagna lagstiftningen är enligt delegationen väl ägnad att främja de nämnda internationella överenskommelsernas anda och syfte.

Försvarsindustriföreningen ansluter sig i stort till departementspromemorian förslag, men har invändningar avseende förslagets inverkan på den civila rymdindustrins möjligheter att verka i ett internationellt perspektiv.

Kemikontoret och Plast- och Kemikalieleverantörers Förening anser att det är eftersträvansvärt att motverka användning och tillverkning av kemiska vapen, men anser att det föreligger svårigheter när det gäller de praktiska möjligheterna att regleringsvägen förhindra sådan verksamhet. Dessa remissinstanser menar att vi inte minst under den senaste tiden har fått illustrationer till hur svårt det är att i en fri internationell marknadsekonomi praktiskt täppa till alla möjligheter för dem som vill skaffa sådana vapen. De anser att den enda effektiva lösningen därför sannolikt är internationella avtal, men motsätter sig inte att Sverige, i linje med andra länder, vidtar åtgärder och framhåller att det är viktigt att dessa inte orsakar alltför omfattande byråkrati.

SSKF ansluter sig till de överväganden som redovisas i promemorian och anför att det är viktigt att potentiella luckor i den svenska vapenexportlagstiftningen täpps till. *SSKF* anser det också angeläget att Sverige som för en offensiv nedrustningspolitik och regelmässigt är pådrivande i nedrustningsförhandlingarna håller jämna steg med de stater som är i färd med att införa nationella tillämpningsbestämmelser.

Folkpartiets kvinnoförbund anser det angeläget att Sverige, som skrivit under icke-spridningsavtalet, aktivt verkar för att begränsa riskerna för kärnvapenspridning.

2 En fristående lagstiftning

RA anser att frågan om den lagkonkurrens med angränsande lagstiftning som blir en konsekvens av förslaget bör klargöras.

ÖB menar att behovet av att samordna föreliggande förslag med förslaget i betänkandet (SOU 1989:102) utlandssamverkan på krigsmaterielområdet bör övervägas.

ÖCB anser att samordningsfrågor bör övervägas ytterligare i lagstiftningsarbetet.

FOA finner det olämpligt att införa en separat reglering om exportkontroll inom delområden som gäller massförstörelsevapen. Dessa vapen är enligt *FOA* naturligtvis krigsmateriel och bör från exportkontrollsynpunkt behandlas som sådana. De problem som finns att tillämpa nuvarande regelverk, främst det som gäller krigsmateriel och som redovisats i promemorian, bör kunna elimineras i samband med pågående översyner. De

ändringar som erfordras gäller främst tillämpnings- och klassificeringspraxis samt utformning och omfattning av krigsmaterielförteckningen.

FFA anser att det vore en stor fördel om den föreslagna regleringen kunde inlemmas i de regler för export av krigsmateriel som för närvarande är under översyn.

SIND konstaterar att förslaget innebär att kontroll av vissa produkter skall utövas enligt både det nya regelverket och krigsmateriellagstiftningen. *SIND* menar att nu gällande regler torde vara tillfyllest för denna typ av produkter.

Affärsverket FFV anför att missilteknologierna i fråga hos verket har resulterat i framtagning av delsystem, komponenter och testapparat för egna produkter. Dessa kan även i framtiden komma att bli föremål för exportansträngningar och det skulle därför innebära ett svårt avbräck för *FFV* om lagregler utöver gällande lagstiftning om krigsmaterielexport skulle lägga hinder i vägen för *FFV*s bemödanden. *FFV* anser att lagstiftningen beträffande export av krigsmateriel i tillräcklig grad uppfyller syftet med promemorians förslag.

RPS anser att frågan om gränsdragningen mellan å ena sidan krigsmateriel enligt tillverkningslagen och utförelselagen och, å den andra sidan, produkter som kan användas i massförstörelsesyfte inte har blivit tillräckligt belyst. I krigsmaterielbegreppsutredningens (SOU 1989:66) förteckning över vad som skall avses med krigsmateriel finns även produkter som kan användas i massförstörelsesyfte. Enligt *RPS* bör denna typ av överlappningar undvikas så långt det är möjligt. *RPS* föreslår att det nu aktuella lagförslaget förs samman med krigsmateriellagstiftningen. En sådan samlad lagstiftning skulle kunna erbjuda betydande fördelar inte bara för de rättstillämpande myndigheterna utan också för dem, vilkas verksamhet styrs av de aktuella bestämmelserna. *RPS* anser att gränsdragningsproblemen under alla omständigheter bör ägnas särskild uppmärksamhet i det fortsatta beredningsarbetet.

Statens strålskyddsinstitut instämmer i att det inte är lämpligt att koppla kontrollen av missiler m. m. till kärntekniklagstiftningen.

SKI delar de framförda argumenten för att en sammankoppling mellan missilkontrollen och kärntekniklagstiftningen är olämplig. *SKI* har inte heller i dagsläget någon kompetens att handlägga missilfrågorna och finner att den i promemorian föreslagna ordningen att skapa en särskild lagstiftning för bl. a. missilkontrollen förefaller vara väl vald. *SKI* kan inte se vilka produkter som skulle kunna komma att omfattas av både den föreslagna lagen och lagen om kärnteknisk verksamhet, men anser att i de fall en dubbel prövning skall ske, denna skall ske i ett sammanhang och avgöras genom ett regeringsbeslut. Inspektionen anser att en alternativ lösning av samordningsfrågan kunde vara att bestämma att tillstånd enligt den föreslagna lagen inte behövs för vad som omfattas av tillstånd enligt lagen om kärnteknisk verksamhet eller att föreskriva att lagen enbart gäller i den mån den är förenlig med lagen om kärnteknisk verksamhet.

Utredningen om översyn av kärntekniklagstiftningen delar bestämt uppfattningen i promemorian att regleringen av missilkontrollen bör ske utanför kärntekniklagen.

Folkpartiets Kvinnoförbund anser att den svenska lagstiftningen, vad gäller klassificeringen av krigsmateriel, är otillfredsställande. Det bör inte vara möjligt att exportera hjälpmedel avsedda för missiler, även om dessa kan ha civil användning. Folkpartiets kvinnoförbund anser att det finns ett direkt samband mellan s. k. civil kärnteknik och framställning av kärnvapen. Förbundet menar att Sverige genom att exportera kärnteknik, oavsett om den är avsedd för civilt eller militärt bruk, bidrar till att sprida riskerna för att till fler länder skaffar sig kärnvapen. Det finns många tecken som tyder på detta. En spridning av kärnvapen till fler länder måste på alla sätt motarbetas. Därför bör Sverige vara ytterst restriktiv med att exportera kärnteknik.

3 Lagförslagets utformning

3.1 Produktomfattning och förbud

GTS förordar att regeringen i förordning skall utfärda föreskrifter om anmälningsrutiner, innebärande att utförelse av varor som omfattas av den föreslagna lagen, skall anmälas till tullmyndighet senast en vecka före den tidpunkt vid vilken utförelse avses ske. Detta motsvarar anmälningsrutinen i 10 § utförelseförordningen. Eftersom vissa varor kan omfattas av både krigsmaterielbestämmelserna och de nu föreslagna bestämmelserna bör enligt *GTS* samma anmälningsrutiner gälla för båda varuområdena.

Statens delegation för rymdverksamhet anser att ett generellt förbud mot utförelse m. m. kommer att försvåra svensk industris samarbete i internationella rymdprojekt och vålla en avsevärd extra arbetsbörda för såväl industrin som prövande instans. Delegationen förordar att tillstånd enligt förslagets 4–6 § inte skall behövas för produkter tillverkade i Sverige inom ramen för Sveriges samarbete inom det europeiska rymdsamarbetsorganet ESA, den mellanstatliga deklARATIONEN rörande Arianes produktionsfas eller Sveriges bilaterala rymdsamarbete vilket regleras i mellanstatliga avtal eller av andra av statsmakterna godkända överenskommelser. Delegationen anser också att yttrande bör inhämtas från delegationen vid beredning av ärenden inom rymdteknologiområdet.

Svea hovrätt har inget att erinra mot förslagets fem lagbundna huvudområden med bemyndigande till regeringen att närmare ange vilka produkter som skall omfattas av regleringen. Hovrätten anser dock att det bör vara lagstiftaren – riksdagen – som tar ställning till vilka produkter som i princip skall omfattas. Även själva lagtexten bör ge läsaren en viss vägledning om vilka de avsedda produkterna är. Hovrätten anför vidare att det naturligtvis kan vara så att beskrivningarna i lagtexten svårigen kan formuleras annat än mycket generellt. Punkten 4 i 3 § synes emellertid väl generellt utformad ("utrustning som kan användas för tillverkning av biologiska eller kemiska stridsmedel") med hänsyn till att det enligt promemoriaförslaget är mycket speciell utrustning som avses omfattas.

Kammarrätten i Göteborg ifrågasätter om promemoriaförslagets 1 § över huvudtaget behövs, då denna inte innehåller någon materiell substans och då det rör sig om en förhållandevis kortfattad lagtext.

Även *Försvarsindustrieföreningen* motsätter sig en kontroll av produkter

och teknologi som har framtagits i samarbete med annan europeisk industri. Ägande- och nyttjanderätten till produkterna och deras teknologi är noggrant reglerade i avtal i vilka det även finns bestämmelser avseende reexport av produkter och teknologi. Detta regelverk är tillräckligt för att tillgodose utredningens önskemål.

3.2 Tillstånd, villkor samt kontroll- och ordningsbestämmelser, återkallande av tillstånd

RÅ påpekar att det i departementspromemorian inte nämns vilka typer av villkor som kan bli aktuella.

SKI anser att det är viktigt att eventuella villkor och kontrollbestämmelser samordnas med dem som kan uppställas enligt lagen om kärnteknisk verksamhet.

Svea hovrätt påpekar att promemorian inte innehåller något förslag till bestämmelse om rätt för regeringen att återkalla tillstånd att ingå avtal om upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt. Hovrätten kan inte se några särskilda omständigheter som motiverar att sådana tillstånd inte skulle kunna återkallas. Vidare anser hovrätten att motiven till lagen bör innehålla en exemplifiering av vad som avses med "andra särskilda skäl" till återkallelse av tillstånd än brott mot föreskrifter, villkor och kontroll- eller ordningsbestämmelser. Hovrätten anser också att begreppet ordningsbestämmelser är oklart, liksom hur sådana bestämmelser förhåller sig till begreppet kontrollbestämmelser och anser att dessa frågor bör utredas i specialmotiveringen.

3.3 Ansvarsbestämmelser

RÅ konstaterar att de föreslagna straffbestämmelserna omfattar delvis samma typ av förfaranden som behandlas i utförsellagen och tillverkningslagen. Dessa två lagar och den föreslagna lagen har olika utformade straffbestämmelser. Något som sakligt motiverar detta synes inte finnas. Man kan förutse att gärningar inträffar som innebär överträdelse av regler i både den föreslagna lagen och den angränsande krigsmateriellagstiftningen. *RÅ* anser att det vore av värde att anknyta de nu föreslagna straffbestämmelserna till regelsystem som redan gäller på området. *RÅ* förordar också att hänvisningen till varusmuggningslagen skall ges samma lydelse som motsvarande hänvisning i utförsellagen, dvs. till varusmuggningslagens bestämmelser om olovlig utförsel "och om försök därtill".

Svea hovrätt föreslår att hänvisningen till att lagen (1960:418) om straff för varusmuggling är tillämplig vid olovlig utförsel, skall kompletteras med ett andra stycke som uttryckligen reglerar fall då någon uppsåtligen genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd till utförsel.

Kammarrätten i Stockholm framhåller att förbuden mot att ingå avtal utom landet resp. mot att tillhandahålla produkter i utlandet är straffsanktionerade och konstaterar att bestämmelserna torde ha utformats efter förebild av 4 och 5 §§ utförsellagen som fick som nuvarande lydelse på förslag av lagrådet. Kammarrätten finner att det skulle vara av värde om

det i motiven något berördes hur de föreslagna bestämmelserna förhåller sig till reglerna i 2 kap BrB om tillämpligheten av svensk lag.

Kammarrätten i Göteborg förordar att orden "utförelse av produkter som avses i 3 §" bör utgå ur hänvisningen till varusmuggningslagen eftersom ansvarsbestämmelsen i denna lag är konstruerad så att den gäller den som utan att ge det till känna hos vederbörlig myndighet från riket utför gods, "som enligt stadgande i lag eller författning ej må... utföras". Kammarrätten ifrågasätter också om det inte måhända bör klargöras huruvida straffstadgandet för den som lämnar oriktig uppgift även skall omfatta underlåtenhet att lämna erforderliga uppgifter och förtigande.

3.4 Övriga lagtekniska frågor

Svea hovrätt anser att en *genomgång* måste ske av behovet av övergångsbestämmelser. Hovrätten påpekar att utgångspunkten för lagstiftaren måste vara att det kan finnas sådana avtal resp. att sådana avtal kan vara under utarbetande vid tidpunkten för lagstiftningens ikraftträdande, som kommer att omfattas av den föreslagna lagstiftningen.

Kammarrätten i Göteborg ifrågasätter om inte beslut om återkallelse av tillstånd borde kunna bli föremål för rättsprövning.

4 Vissa vapenbärare (missiler) m. m.

4.1 Produktomfattning

FOA kommenterar främst promemorians förslag till en närmare specificering av vilka produkter som bör omfattas av regleringen. I förslaget hänvisas beträffande de flesta produkterna till att de är utformade för fullständiga missilsystem (inklusive ballistiska robotar, raketer och robotar för rymduppskjutning samt rymdraketer) och andra system med obemannade luftfarkoster (inkl. kryssningsrobotar, mål- och spaningsplattformar) med en lastförmåga av 500 kilogram eller mer och en räckvidd av 300 kilometer eller mer (förordningsförslagets punkt 1). Enligt FOA innebär detta, för nästan samtliga produkter inget krav på prestanda eller utformning som gör det möjligt att särskilja dem från deras användning i andra militära eller civila produkter, varigenom tillståndsprövningen torde bli i det närmaste omöjlig att genomföra. Vidare anför FOA att de aktuella missilerna med anknuten teknologi gäller endast en av flera möjliga och användbara vapenbärare för nukleära, biologiska, kemiska och även konventionella stridsdelar. Slutligen anser FOA att förslaget tillsammans med nuvarande definition av krigsmateriel kan leda till en dubbelreglering som inte ger dubbel utan snarast *minskad säkerhet vid utförelsekontrollen*.

GTS anför att komponenter till robot- och raketmotorer som kan komma att omfattas av regleringen kan bestå av enkla standardvaror som finns allmänt tillgängliga på marknaden, varför det inte torde vara möjligt att upprätthålla en fungerande exportkontroll av sådana varor. *GTS* förordar att kontrollen begränsas till komponenter särskilt utformade för sådana robot- och raketmotorer som omfattas av regleringen. Detta gäller enligt

GTS även komponenter till bl. a. kompasser, gyroskop m. m. för sådana system. Vidare anser GTS betr. beträffande utrustning och anläggningar för uppskjutning av system under 1 och markbaserade stödfunktioner för sådana system att avgränsningen är diffus och kan vålla tillämpningsproblemen.

Statens delegation för rymdverksamheten förordar att Sveriges deltagande i rymdsamarbete för fredliga ändamål vilket regleras i mellanstatliga avtal eller andra av statsmakterna godkända överenskommelser skall undantas från tillståndsplikten. Delegationen föreslår även att yttrande skall inhämtas från delegationen vid beredning av tillståndsärenden inom teknologiområdet. Lagförslaget innebär ett generellt förbud mot utförelse av produkter, liksom upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt för sådana produkter, och skulle alltså omfatta även sådana produkter som nu utvecklas och framställs av svensk industri inom ramen för det konventionsbundna europeiska rymdsamarbetet eller inom ramen för andra mellanstatliga avtal eller av regeringen godkända överenskommelser inom rymdområdet. Inom ESA finns ett regelverk för överföring av känslig teknologi vilken i förekommande fall omfattar prövning i nationella organ för exportkontroll. *Försvarsindustrieföreningen* och *Rymdbolaget* framför liknande synpunkter och förslag.

FFV framhåller att vissa teknologier som återfinns i promemorians listor har kommit till användning i helt andra sammanhang och för helt andra ändamål än massförstörelse. Nya syften som inte är kopplade till massförstörelsevapen kan också komma i framtiden.

SKI anser att man genom att kontrollera nyckelelementet på missilområdet kan bidra till nedrustningssträvandena.

4.2 Programvara

I departementspromemorian föreslås att lagen skall omfatta särskilt utformad mjukvara (dataprogram) för system som avses i 1 (dvs. kompletta robot-, raket- och andra obemannade luftfarkostsystem med en lastförmåga av minst 500 kilogram och en räckvidd på minst 300 kilometer). I förslaget till förordning specificeras detta till att avse "Särskilt utformad mjukvara (dataprogram), upptagen på datalagringsmedium såsom magnetband eller diskett.

FOA anser att syftet med en sådan reglering är gott men att en kontroll i praktiken är omöjlig. Lagringsmedier som magnetband och disketter kan självfallet tullkontrolleras men det väsentliga, mjukvaran, är information som lika väl kan utföras t. ex. per telefon eller brev. *FOA* anser att de delar som gäller mjukvara bör utgå, såvida inte annan principiell syn används vid behandling av krigsmateriel.

ÖCB och *FFA* ser betydande kontrollproblem om mjukvara regleras i enlighet med förslaget.

Enligt departementspromemorians lagförslag skall utrustning som kan användas vid tillverkning av biologiska eller kemiska stridsmedel regleras. Detta specificeras i förordningsförslaget till att avse vissa centrifugalseparatorer och vissa fermentorer.

FOA påpekar att förslaget omfattar endast utrustning som kan användas för tillverkning av biologiska stridsmedel och anser att det i framtiden är önskvärt att utöka produktförteckningen. *FOA* anser att exportkontroll endast behövs för fermentorer med volym över 100 liter, eftersom mindre fermentorer inte är lika känsliga med hänsyn till syftet med kontrollen. *FOA* förordar också en i förhållande till förordningsförslaget alternativ beskrivning av de reglerade produkterna, eftersom promemorieförslaget omfattar enbart tillverkningsutrustning som medger en från skyddssynpunkt säker användning. Med den föreslagna formuleringen skulle, enligt *FOA*, en köpare som är beredd att ta risker vid användningen, kunna undgå exportkontrollen.

ÖCB konstaterar att den föreslagna lagstiftningen omfattar de utrustningar och produkter som traditionellt anses utgöra grunden för biologiska och kemiska vapen. *ÖCB* vill emellertid framhålla att även produkter som redan i fredligt bruk är farliga för befolkningen kan komma att användas i massförstörelsesyfte av t. ex. terrorister. Vidare anför *ÖCB* att med tanke på utvecklingen rörande genteknik, genmanipulation m. m. och den snabba utvecklingen på bioteknikområdet ytterligare utrustningar kan behöva bli föremål för en kontroll.

SBL instämmer i bedömningen att risken för användning av biologiska vapen har ökat under senare år och anför att såväl länder som terroristgrupper i dag kan tänkas vilja utnyttja sådana vapen. *SBL* framhåller den enkelhet med vilken B-vapen kan framställas och användas som ett skäl till denna utveckling. Enligt *SBL* kan vilket medicinskt laboratorium som helst användas för tillverkning, möjligen med viss komplettering av utrustningen. *SBL* delar också uppfattningen att arbetet med att minska riskerna för spridning eller användning av B- och C-stridsmedel bör bedrivas aktivt, skyndsamt, och med beslutsamhet. *SBL* anser emellertid att den i departementspromemorian föreslagna kontrollen inte kommer att bli något bra verktyg för att minska de anförda riskerna och avstyrker därför förslaget såvitt avser viss tillverkningsutrustning. Som skäl för sin inställning anför *SBL* att fermentorer och centrifugalseparatorer inte är nödvändiga för att framställa större mängder av vissa typer av B-vapen, även om de kan underlätta en storskaleproduktion. Filtrering som produktionmetod nämns inte i promemorian. Ett annat skäl som *SBL* anför är att samma utrustning med fördel används för att producera t. ex. vacciner och med den föreslagna ordningen kan sökanden eller mottagaren uppge t. ex. vaccinproduktion som avsett ändamål med utrustningen, även om det är produktion av B-vapen som är avsett. Det torde enligt *SBL*s mening vara svårt för regeringen att göra en skäligen bedömning av den framtida användningen, t. ex. av huruvida det föreligger ett bulvanförhållande. *SBL* anser

att det i praktiken torde vara omöjligt eller mycket svårt att övervaka eller förhindra reexport. Enligt SBLs uppfattning fyller en handelsrestriktion, som lätt kan sättas ut spel med antydna medel, inte någon funktion. I stället för den föreslagna lösningen förordar SBL att B-vapenkontrollen skall ske genom ett öppet samarbete mellan t. ex. forskningslaboratorier inom det mikrobiologiska området. Ett sådant vetenskapligt arbete, parat med möjligheter till inspektion med kort varsel, anser SBL vara ett bättre medel än den förordade utförselkontrollen.

GTS anser att förslaget till specificering är detaljerat och inte torde komma att vålla några gränsdragningsproblem.

STU anser att handeln bör kontrolleras på det sätt som föreslås i promemorian, men poängterar att fermentorer och centrifugalseparatorer även i de fall de är konstruerade på det sätt som anges i departementspromemorian huvudsakligen har sin användning för civila ändamål. Det är enligt *STU*s uppfattning viktigt att angelägen civil användning inte försvåras varför varje ärende bör prövas individuellt.

Att tillverka utrustning som medger produktion av B-stridsmedel har enligt *KTH* inte karaktär av högteknologi. Att en del kommersiella fermentorer klassificeras som högteknologi beror enligt *KTH* på att de av konkurrensskäl har gjorts alltmer avancerade för att ge bättre prestanda och säkerhet. *KTH* konstaterar att det är relativt enkelt att, med en teknik på de industrialiserade ländernas nivå, tillverka fermentorer för framställning av organismer som kan användas som stridsmedel och ännu enklare att modifiera en befintlig standardfermentor så att produktion av B-stridsmedel möjliggörs. Enligt högskolan krävs inte speciellt kvalificerade fermentorer för odling av organismer som kan vara aktuella för framställning av B-stridsmedel. Däremot krävs kvalificerad kringutrustning för att produktionen skall kunna ske med hög säkerhet gentemot personalen. Produktion av användbara centrifugalseparatorer torde enligt *KTH* vara betydligt mer krävande, men å andra sidan kan mikroorganismer separeras från odlingsmediet med andra tekniker än centrifugalseparatorer. Beträffande promemorians förslag "... fermentor, utformad för odling av patogena mikroorganismer..." anför *KTH* att det kan vara omöjligt att avgöra om en fermentor är avsedd för odling av patogena mikroorganismer eller om den är avsedd för annan produktion, om stor vikt har lagts vid säkerhetsfrågor. *KTH* förordar att beslutsmyndigheten kompletteras med ett aktivt expertorgan.

6 Kemiska prekursorer

I lagförslaget anges att regleringen skall omfatta kemiska produkter som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel. I förslaget till förordning undantas sändningar med kemiska prekursorer som väger högst 20 kilogram från utförselsförbudet. För transaktioner som äger rum utomlands bör enligt promemorian krävas tillstånd för allt tillhandahållande. Förslaget innehåller även en uppräknning av ett 30-tal kemiska substanser som avses omfattas av regleringen.

ÖCB anser att det bör övervägas ytterligare om inte den aktuella förteck-

ningen bör samordnas med liknande förteckningar över produkter som kan betecknas som krigsmateriel och kemiska produkter.

FOA instämmer i att små kvantiteter bör undantas från utförselkontrollen, men förordar att gränsen sätts vid 100 kilogram. *FOA* motiverar detta med att militärt signifikanta kvantiteter av kemiska stridsmedel inte kan framställas från mindre än 100 kilogram utgångsmaterial. Dessutom sker därmed en anpassning till skyldigheten att till kemikalieinspektionen rapportera all hantering av kemikalier i kvantiteter som överstiger 100 kilogram. *FOA* anser också att det kan ifrågasättas om de utvalda kemikalierna utgör det optimala urvalet och anför att i USA kontrolleras 50 ämnen. *FOA* bedömer emellertid att de ämnen som är medtagna på den amerikanska men inte den svenska listan inte är speciellt aktuella som väsentliga prekursorer för tillverkning av kemiska stridsmedel.

GTS anser att det inte bör göras något undantag för sändningar av kemiska prekursorer understigande 20 kilogram. Enligt *GTS* kan även mindre sändningar av kemiska prekursorer utgöra ett led i en marknadsföring utomlands och detta kan motverka syftet med lagen. Det framgår inte av departementspromemorian att detta undantag skulle ha någon motsvarighet i något annat lands bestämmelser. Tullverket anser att möjligheterna att i efterhand upptäcka att undantaget missbrukas är begränsade. *GTS* pekar också på risken att större sändningar av kemiska prekursorer delas upp i 20-kilograms sändningar för att kringgå utförselförbudet. *GTS* anser att förslagets varubeskrivning inte torde vålla några tillämpningsproblem, under förutsättning att produkterna exporteras under sina kemiska namn.

STU anser att förslaget om utförselkontroll av vissa kemiska prekursorer synes rimligt utformat och att kravet på en enkel hantering av mindre kvantiteter kan tillgodoses genom den valda undre gränsen för exportkontroll (20 kilogram). *STU* förordar att en harmonisering med internationella bestämmelser, främst EGs reglering, eftersträvas vad gäller regleringens omfattning.

Svea hovrätt finner de föreslagna bestämmelserna onödigt krångliga och ifrågasätter om inte enhälliga regler för alla kemiska prekursorer skulle vara att föredra. Hovrätten anser att det inte kan uteslutas att ett och samma avtal avser handel både inom och utom Sverige. Om det anses att tillstånd lämpligen bör krävas, kan det enligt hovrätten antas att antalet ärenden blir av skäligen enkel beskaffenhet. Det bör övervägas om inte sådana ärenden bör kunna avgöras av kemikalieinspektionen och regeringens tillståndsprövning inskränkas till de ärenden som är av större betydelse.

KTH förordar att det knyts en kvalificerad teknisk/vetenskaplig referensgrupp till beslutsmyndigheten. Referensgruppen bör följa utvecklingen. *KTH* påpekar att åskilliga av kemikalierna i listan används till framställning av helt legitima produkter som läkemedel och insekticider. Samtidigt utvecklas både nya C-stridsmedel och nya syntesvägar, vilket snabbt kan göra kemikalielistor inaktuella och därmed till ett ganska trubbigt legalt instrument.

Kemikontoret och *Plast- och Kemikalieleverantörers Förening* framför att de ämnen som specificerats i förslaget inte tillverkas i Sverige. Däremot

används de som råvaror i icke oväsentlig omfattning. Kemikontoret och föreningen förordar att kontroll av produkter med stor fredlig användning bör ske endast då skäligen misstanke om missbruk föreligger och att hänsyn tas till hur andra länder hanterar liknande frågor.

Prop. 1990/91:97
Bilaga 2

1 Förslag till

Lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

Härigenom föreslås följande.

Inledande bestämmelser

1 § Lagen gäller i den utsträckning regeringen föreskriver

1. kompletta robot-, raket- och andra obemannade luftfarkostsystem som har en lastförmåga av minst 500 kilogram och en räckvidd av minst 300 kilometer,
2. delsystem, komponenter och konstruktionsmaterial för system som avses i 1,
3. provnings- och tillverkningsutrustning som särskilt utformats för system, delsystem och komponenter som avses i 1 och 2,
4. programvara särskilt utformad för produkter som avses i 1 – 3,
5. utrustning som kan användas för tillverkning av biologiska eller kemiska stridsmedel, och
6. kemiska produkter som kan användas för tillverkning av kemiska stridsmedel (kemiska prekursorer).

2 § Utöver vad som sägs i denna lag kan bestämmelserna i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkning av krigsmateriel, m. m., lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. samt lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet vara tillämpliga.

Utförsel

3 § Produkter som avses i 1 § får inte föras ut ur landet utan tillstånd av regeringen.

Överföring av programvara

4 § Programvara som avses i 1 § 4 får inte via telekommunikation eller på annat liknande sätt överföras från Sverige till någon i utlandet utan tillstånd av regeringen.

Upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt

5 § Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom landet tillverka produkter som avses i 1 § 1 – 3 får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i landet och inte heller utom landet av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Tillhandahållande av tillverkningsutrustning

6 § Produkter som avses i 1 § 5 – 6 och som finns utom landet får inte här i landet och inte heller utom landet av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här tillhandahållas genom

Villkor m. m.

7 § Ett tillstånd enligt denna lag får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

Återkallelse av tillstånd

8 § Tillstånd enligt 3, 4 och 6 §§ får återkallas av regeringen, om tillståndshavaren har åsidosatt villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

Ansvarsbestämmelser m. m.

9 § Bestämmelser om olovlig utförelse och försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

10 § Den som bryter mot 4, 5 eller 6 § döms,

1. om gärningen har skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,
2. om gärningen har skett av oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som uppsåtligen genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd enligt 4, 5 eller 6 § och därigenom föranleder att överföringen, avtalet eller tillhandahållandet kommer till stånd, döms till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen har skett av oaktsamhet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

11 § Har brott enligt 10 § begåtts uppsåtligen och är det att anse som grovt skall dömas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömning om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det avsett programvara, tillverkningsrätt eller produkter av betydande värde eller om gärningen annars varit av särskilt allvarlig art.

12 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. i annat fall än som avses i 9 § och 10 § andra stycket lämnar oriktig uppgift i ansökan om tillstånd eller i annan handling som är av betydelse för prövningen av ett ärende enligt denna lag,
2. bryter mot villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelse som har meddelats med stöd av denna lag.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

13 § Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas, om gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

14 § Utbyte av brott som avses i 10 och 11 §§ skall förklaras förverkat, om inte detta är uppenbart oskäligt.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Lagen gäller inte beslut av en sådan nämnd vars sammansättning är bestämd i lag och vars ordförande skall vara eller ha varit ordinarie domare.

Lagen gäller inte heller

1. beslut av en arrendenämnd, hyresnämnd eller övervakningsnämnd,
2. beslut om svenskt medborgarskap,
3. beslut om utlänningsvistelse i riket,
4. beslut om värnpliktigas eller reservpersonals inkallelse eller tjänstgöring inom försvarsmakten,
5. beslut enligt lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,
6. beslut som rör skatter eller avgifter,
7. beslut enligt lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel eller beslut i frågor om allmän likviditetsindragning eller allmän prisreglering,
8. beslut enligt lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.,
9. andra beslut enligt lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. än sådana som avser återkallelse av tillstånd,
10. beslut om tillstånd till sådan verksamhet som avses i 1 § 3–5 lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet,

11. beslut enligt lagen (1991:000) om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1991.

¹ Senaste lydelse 1988:560.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1991-01-30

Närvarande: f. d. regeringsrådet Bengt O. Hamdahl, regeringsrådet Bertil Werner, justitierådet Ulf Gad.

Enligt protokoll vid regeringssammanträdet den 24 januari 1991 har regeringen på hemställan av statsrådet Gradin beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m. och lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av kammarrättsassessorn Lisbeth Petersson.

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Riktlinjer för MTCR-regimen

Guidelines for sensitive missile-relevant transfers

1. The purpose of these guidelines is to limit the risks of nuclear proliferation by controlling transfers that could make a contribution to nuclear weapons delivery systems other than manned aircraft. The guidelines are not designed to impede national space programmes or international co-operation in such programs as long as such programmes could not contribute to nuclear weapons delivery systems. These guidelines, including the attached annex, form the basis for controlling transfers to any destination beyond the Government's jurisdiction or control of equipment and technology relevant to missiles whose performance in terms of payload and range exceeds stated parameters. Restraint will be exercised in the consideration of all transfers of items contained within the annex and all such transfers will be considered on a case-by-case basis. The Government will implement the guidelines in accordance with national legislation.

2. The annex consists of two categories of items, which term includes equipment and technology. Category I items, all of which are in annex items 1 and 2 are those items of greatest sensitivity. If a category I item is included in a system, that system will also be considered as category I, except when the incorporated item cannot be separated, removed or duplicated. Particular restraint will be exercised in the consideration of Category I transfers. And there will be a strong presumption to deny such transfers. Until further notice, the transfer of Category I production facilities will not be authorised. The transfer of other Category I items will be authorised only on rare occasions and where the Government (a) obtains binding Government-to-Government undertakings embodying the assurances from the recipient government undertakings called for in paragraph 5 of these guidelines; and (b) assumes responsibility for all steps necessary to ensure that the item is put only to its stated end use. It is understood that the decision to transfer remains the sole and sovereign judgement of the supplying government.

3. In the evaluation of export applications for annex items, the following factors will be taken into account:

- A. Nuclear proliferation concerns;
- B. The capabilities and objectives of the missile and space programmes of the recipient state;
- C. The significance of the transfer in terms of the potential development of nuclear weapons delivery systems other than manned aircraft;
- D. The assessment of the end-use of the transfers, including the relevant assurances of the recipient states referred to in sub-paragraphs 5.A and 5.B below;
- E. The applicability of relevant multilateral agreements.

4. The transfer of design and production technology directly associated with any items in the annex will be subject to as great a degree of scrutiny and control as will the equipment itself, to the extent permitted by national legislation.

5. Where the transfer could contribute to a nuclear weapons delivery system, the Government will authorise transfers of items in the annex only on receipt of appropriate assurance from the Government of the recipient state that:

A. The items will be used for the purpose stated and that such use will not be modified nor the items modified or replicated without the prior consent of Government;

B. Neither the items nor replicas nor derivatives thereof will be retransferred without the consent of Government.

6. In furtherance of the effective operation of the guidelines, Government will, as necessary and appropriate, exchange relevant information with other governments applying the same guidelines.

7. The adherence of all States to these guidelines in the interest of international peace and security would be welcome.

1. Introduction

(a) This annex consists of two categories of items, which term includes equipment and technology. Category I items, all of which are in Annex items 1 and 2, are those items of greatest sensitivity. If a Category I item is included in a system, that system will also be considered as Category I, except when the incorporated item cannot be separated, removed or duplicated. Category II items are those items in the Annex not designated Category I.

(b) The transfer of design and production technology directly associated with any items in the Annex will be subject to as great a degree of scrutiny and control as will the equipment itself, to the extent permitted by national legislation.

2. *Definitions* For the purpose of this Annex, the following definitions shall apply:

(a) The term *technology* means specific information which is required for the development, production or use of a product. The information may take the form of technical data or technical assistance.

(b) (1) *Development* is related to all stages prior to serial production such as

- design
- design research
- design analyses
- design concepts
- assembly and testing of prototypes
- pilot production schemes
- design data
- process of transforming design data into a product
- configuration design
- integration design
- layouts

(2) *Production* means all production stages such as

- production engineering
- manufacture
- integration
- assembly (mounting)
- inspection
- testing
- quality assurance

(3) *Use* means

- operation
- installation (including on-site installation)
- maintenance (checking)
- repair
- overhaul and refurbishing

(c) (1) *Technical data* may take forms such as blueprints, plans, dia-

grams, models, formulae, engineering designs and specifications, manuals and instructions written or recorded on other media or devices such as disk, tape, read-only memories.

- (2) *Technical assistance* may take forms such as
 - instruction
 - skills
 - training
 - working knowledge
 - consulting services
- (d) Note: This definition of technology does not include *technology in the public domain* nor *basic scientific research*.
 - (1) *In the public domain* as it applies to this Annex means technology which has been made available without restrictions upon its further dissemination. (Copyright restrictions do not remove technology from being in the public domain.)
 - (2) *Basic scientific research* means experimental or theoretical work undertaken principally to acquire new knowledge of the fundamental principles of phenomena and observable facts, not primarily directed towards a specific practical aim or objective.
- (e) The term *production facilities* means equipment and specially designed software therefor integrated into facilities for prototype development or for one or more stages of serial production.
- (f) The term *production equipment* means tooling, templates, jigs, mandrels, moulds, dies, fixtures, alignment mechanisms, test equipment, other machinery and components thereof, limited to those specially designed or modified for prototype development or for one or more stages of serial production.

ITEM 1 – CATEGORY I

Complete rocket systems (including ballistic missile systems, space launch vehicles, and sounding rockets) and unmanned air vehicle systems (including cruise missile systems, target drones, and reconnaissance drones) capable of delivering at least a 500 kg payload to a range of at least 300 km as well as the specially designed production facilities for these systems.

ITEM 2 – CATEGORY I

Complete subsystems usable in the systems in item 1, as follows, as well as the specially designed production facilities and production equipment therefor:

- (a) Individual rocket stages;
- (b) Reentry vehicles, and specially designed equipment therefor, as follows, except as provided in note (1) below for those designed for non-weapons payloads:
 - (1) Heat shields and components thereof fabricated of ceramic or ablative materials;

- (2) Heat sinks and components thereof fabricated of light-weight, high heat capacity materials;
- (3) Electronic equipment specially designed or modified for reentry vehicles.
- (c) Solid or liquid fuel rocket engines, having a total impulse capacity of 2.5×10^5 lb-sec or greater, except as provided in note (1) below for those specially designed or modified for orbital correction of satellites;
- (d) Guidance sets capable of achieving system accuracy (CEP) of 10 km or less at a range of 300 km, except as provided in note (1) below for those designed for missiles with range under 300 km or manned aircraft;
- (e) Thrust vector controls, except as provided in note (1) below for those designed for rocket systems with range under 300 km;
- (f) Warhead safing, arming, fuzing, and firing mechanisms, except as provided in note (1) below for those designed for systems other than those in Item 1.

Notes to Item 2:

(1) The exceptions in (b), (c), (d), (e), and (f) above may be treated as Category II if the subsystem is exported subject to end use statements and quantity limits appropriate for the excepted end use stated above.

(2) CEP (circle of equal probability) is a measure of accuracy; the radius of the circle centered at the target, at a specific range, in which 50 percent of the payloads impact.

ITEM 3 – CATEGORY II

Propulsion components and equipment usable in the systems in Item 1, as follows, as well as the specially designed production facilities therefor:

- (a) Lightweight turbojet and turbofan engines (including turbocompound engines) that are small and fuel efficient;
- (b) Ramjet/Scramjet engines, including devices to regulate combustion, and specially designed production equipment therefor;
- (c) Rocket motor cases and specially designed production equipment therefor;
- (d) Staging mechanisms and specially designed production equipment therefor;
- (e) Liquid fuel control systems and components therefor, specially designed to operate in vibrating environments of more than 12 g rms between 20 Hz and 2000 Hz including:
 - (1) Servo valves designed for flow rates of 24 litres per minute or greater at a pressure of 250 bars, and having flow contact surfaces made of 90 percent or more tantalum, titanium or zirconium,

either separately or combined, except when such surfaces are made of materials containing more than 97 percent and less than 99.7 percent titanium;

- (2) Pumps (except vacuum pumps), having all flow contact surfaces made of 90 percent or more tantalum, titanium or zirconium, either separately or combined, except when such surfaces are made of materials containing more than 97 percent and less than 99.7 percent titanium.

Notes to Item 3:

- (1) Item 3(a) engines may be exported as part of a manned aircraft or in quantities appropriate for replacement parts for manned aircraft.
- (2) Item 3(e) systems and components may be exported as part of a satellite.

ITEM 4 – CATEGORY II

Propellants and constituent chemicals for propellants as follows:

- (a) Propulsive substances:
 - (1) Hydrazine with a concentration of more than 70 percent;
 - (2) Unsymmetric dimethylhydrazine (UDMH);
 - (3) Spherical ammonium perchlorate with particles of uniform diameter less than 500 microns;
 - (4) Spherical aluminum powder with particles of uniform diameter of less than 500 microns and an aluminium content of 97 percent or greater;
 - (5) Metal fuels in particle sizes less than 500 microns, whether spherical, atomized, spheroidal, flaked or ground, consisting of 97 percent or more of any of the following: zirconium, titanium, uranium, tungsten, boron, zinc, and alloys of these; magnesium; Misch metal;
 - (6) Nitro-amines (cyclotetramethylenetetranitramine (HMX), cyclotetramethylenetrinitramine (RDX)) when specially formulated as propulsive substances.
- (b) Polymeric substances:
 - (1) Carboxy-terminated polybutadiene (CTPB);
 - (2) Hydroxy-terminated polybutadiene (HTPB);
- (c) Composite propellants including molded glue propellants and propellants with nitrated bonding and aluminum content in excess of 5 percent.
- (d) Other high energy density fuels such as Boron Slurry, having an energy density of 40×10^6 joules/kg or greater.

ITEM 5 – CATEGORY II

Prop. 1990/91:97
Bilaga 6

Production technology or production equipment specially designed or modified for production, handling, mixing, curing, casting, pressing, machining and acceptance testing of the liquid or solid propellants and propellant constituents as described in Item 4.

ITEM 6 – CATEGORY II

Equipment, technical data and procedures for the production of structural composites usable in the systems in Item 1 as follows, and specially designed components and accessories and specially designed software therefor:

- (a) Filament winding machines of which the motions for positioning, wrapping and winding fibres are coordinated and programmed in three or more axes, specially designed to fabricate composite structures or laminates from fibrous and filamentary materials; and coordinating and programming controls;
- (b) Tape-laying machines of which the motions for positioning and laying tape and sheets are coordinated and programmed in two or more axes, specially designed for the manufacture of composite airframes and missile structures;
- (c) Interlacing machines, including adapters and modification kits for weaving, interlacing or braiding fibres to fabricate composite structures, except textile machinery which has not been modified for the above end-uses;
- (d) Specially designed or adapted equipment for the production of fibrous and filamentary materials as follows:
 - (1) Equipment for converting polymeric fibers (such as polyacrylonitrile, rayon, or polycarbosilane) including special provision to strain the fibre during heating;
 - (2) Equipment for the vapor deposition of elements or compounds on heated filamentary substrates; and
 - (3) Equipment for the wet-spinning of refractory ceramics (such as aluminum oxide);
- (e) Specially designed or adapted equipment for special fibre surface treatment or for producing prepregs and preforms. *Note:* Equipment covered by this sub-item includes but is not limited to rollers, tension stretchers, coating equipment, cutting equipment and clicker dies.
- (f) Technical data (including processing conditions) and procedures for the regulation of temperature, pressures or atmosphere in autoclaves when used for the production of composites or partially processed composites.

Note to Item 6:

Specially designed or adapted components and accessories for the machines covered by this entry include, but are not limited to, moulds, man-

drels, dies, fixtures and tooling for the preform pressing, curing, casting, sintering or bonding of composite structures, laminates and manufactures thereof.

Prop. 1990/91:97
Bilaga 6

ITEM 7 – CATEGORY II

Pyrolytic deposition and densification equipment and technology as follows:

- (a) Technology for producing pyrolytically derived materials formed on a mold, mandrel or other substrate from precursor gases which decompose in the 1300°C to 2900°C temperature range at pressures of 1 mm Hg to 150 mm Hg (including technology for the composition of precursor gases, flow-rates, and process control schedules and parameters);
- (b) Specially designed nozzles for the above processes;
- (c) Equipment and process controls, and specially designed software therefor, specially designed for densification and pyrolysis of structural composite rocket nozzles and reentry vehicle nose tips.

ITEM 8 – CATEGORY II

Structural materials usable in the systems in Item 1, as follows:

- (a) Composite structures, laminates, and manufactures thereof, including resin impregnated fibre prepregs and metal coated fibre preforms therefor, specially designed for use in the systems in Item 1 and the subsystems in Item 2 made either with an organic matrix or metal matrix utilizing fibrous or filamentary reinforcements having a specific tensile strength greater than 7.62×10^4 m (3×10^6 inches) and a specific modulus greater than 3.18×10^6 m (1.25×10^8 inches);
- (b) Resaturated pyrolyzed (i. e., carbon-carbon) materials specially designed for rocket systems;
- (c) Fine grain artificial graphites for rocket nozzles and reentry vehicle nosetips having all of the following characteristics:
 - (1) Bulk density of 1.79 or greater (measured at 293 K);
 - (2) Tensile strain to failure of 0.7 percent or greater (measured at 293K);
 - (3) Coefficient of thermal expansion of 2.75×10^6 or less per degree K (in the range of 293K to 1,255K);
- (d) Ceramic composite materials specially designed for use in missile radomes.

ITEM 9 – CATEGORY II

Compasses, gyroscopes, accelerometers and inertial equipment and specially designed software therefor, as follows: and specially designed components therefor usable in the systems in Item 1:

- (a) Integrated flight instrument systems which include gyrostabilizers or

automatic pilots and integration software therefor, specially designed or modified for use in the systems in Item 1;

- (b) Gyro-astro compasses and other devices which derive position or orientation by means of automatically tracking celestial bodies;
- (c) Accelerometers with a threshold of 0.005 g or less, or a linearity error within 0.25 percent of full scale output or both, which are designed for use in inertial navigation systems or in guidance systems of all types;
- (d) Gyros with a rated free directional drift rate (rated free precession) of less than 0.5 degree (1 sigma or rms) per hour in a 1 g environment;
- (e) Continuous output accelerometers which utilize servo or force balance techniques and gyros, both specified to function at acceleration levels greater than 100 g;
- (f) Inertial or other equipment using accelerometers described by subitems (c) and (e) above or gyros described by subitems (d) or (e) above, and systems incorporating such equipment, and specially designed integration software therefor;
- (g) Specially designed test, calibration, and alignment equipment for the above;
- (h) Specially designed production equipment for the above, including the following:
 - (1) For ring laser gyro equipment, the following equipment used to characterize mirrors, having the threshold accuracy shown or better:
 - (i) Rectilinear Scatterometer (10 ppm);
 - (ii) Polar Scatterometer (10 ppm);
 - (iii) Reflectometer (50 ppm);
 - (iv) Profilimeter (5 Angstroms);
 - (2) For other inertial equipment:
 - (i) Inertial Measurement Unit (IMU Module) Tester;
 - (ii) IMU Platform Tester;
 - (iii) IMU Stable Element Handling Fixture;
 - (iv) IMU Platform Balance Fixture;
 - (v) Gyro Tuning Test Station;
 - (vi) Gyro Dynamic Balance Station;
 - (vii) Gyro Run-In/Motor Test Station;
 - (viii) Gyro Evacuation and Fill Station;
 - (ix) Centrifuge Fixture for Gyro Bearings;
 - (x) Accelerometer Axis Align Station;
 - (xi) Accelerometer Test Station.

Note to Item 9: Items (a) through (f) may be exported as part of a manned aircraft or satellite or in quantities appropriate for replacement parts for manned aircraft.

ITEM 10 – CATEGORY II

Prop. 1990/91:97
Bilaga 6

Flight control systems usable in the systems in Item I as follows, as well as the specially designed test, calibration, and alignment equipment therefor:

- (a) Hydraulic, mechanical, electro-optical, or electro-mechanical flight control systems (including fly-by-wire systems) specially designed or modified for the systems in Item I;
- (b) Attitude control equipment specially designed or modified for the systems in Item I;
- (c) Design technology for integration of air vehicle fuselage, propulsion system and lifting and control surfaces to optimize aerodynamic performance throughout the flight regime of an unmanned air vehicle;
- (d) Design technology for integration of flight control, guidance, and propulsion data into a flight management system for optimization of rocket system trajectory.

Note to Item 10: Items (a) and (b) may be exported as part of a manned aircraft or satellite or in quantities appropriate for replacement parts for manned aircraft.

ITEM 11 – CATEGORY II

Avionics equipment specially designed or modified for use in unmanned air vehicles or rocket systems and specially designed software and components therefor usable in the systems in Item I, including but not limited to:

- (a) Radar and laser radar systems, including altimeters;
- (b) Passive sensors for determining bearing to specific electromagnetic sources (direction finding equipment) or terrain characteristics;
- (c) Equipment specially designed for real-time integration, processing, and use of navigation information derived from an external source;
- (d) Electronic assemblies and components specially designed for military use incorporating any of the following:
 - (1) Specially designed, integral structural supports;
 - (2) Techniques for conductive heat removal;
 - (3) Radiation hardening;
 - (4) Design for reliable short term operation at temperatures in excess of 125°C;
- (e) Design technology for protection of avionic and electrical subsystems against electromagnetic pulse (EMP) and electromagnetic interference (EMI) hazards from external sources, as follows:
 - (1) Technology for design of shielding systems;
 - (2) Technology for the configuration design of hardened electrical circuits and subsystems;
 - (3) Determination of hardening criteria for the above.

Notes to Item 11:

- (1) Item 11 equipment may be exported as part of a manned aircraft or

satellite or in quantities appropriate for replacement parts for manned aircraft.

- (2) Examples of equipment included in this item:
- Terrain contour mapping equipment;
 - Scene mapping and correlation (both digital and analog) equipment;
 - Doppler navigation radar equipment;
 - Passive interferometer equipment;
 - Imaging sensor equipment (both active and passive).

ITEM 12 – CATEGORY II

Launch and ground support equipment and facilities usable for the systems in Item 1, as follows:

- (a) Apparatus and devices specially designed or modified for the handling, control, activation and launching of the systems in Item 1;
- (b) Military vehicles specially designed or modified for the handling, control, activation and launching of the systems in Item 1;
- (c) Gravity meters (gravimeters), gravity gradiometers, and specially designed components therefor, designed or modified for airborne or marine use, and having a static or operational accuracy of one milligal or better, with a time to steady-state registration of two minutes or less;
- (d) Telemetering and telecontrol equipment suitable for use with unmanned air vehicles or rocket systems;
- (e) Precision tracking systems:
 - (1) Tracking systems which use a translator installed on the rocket system or unmanned air vehicle in conjunction with either surface or airborne references or navigation satellite systems to provide real-time measurements of inflight position and velocity;
 - (2) Software systems which process recorded data for post mission precision tracking enabling determination of vehicle position.

ITEM 13 – CATEGORY II

Analog computers, digital computers, or digital differential analyzers specially designed or modified for use in air vehicles or rocket systems and usable in the systems in Item 1, having any of the following characteristics:

- (a) Rated for continuous operation at temperatures from below -45°C to above 55°C ;
- (b) Designed as ruggedized or radiation hardened equipment and capable of meeting military specifications for ruggedized or radiation-hardened equipment; or,
- (c) Modified for military use.

Note to Item 13: Item 13 equipment may be exported as part of a manned aircraft or satellite or in quantities appropriate for replacement parts for manned aircraft.

ITEM 14 – CATEGORY II

Prop. 1990/91:97
Bilaga 6

Analog-to-digital converters, other than digital voltmeters or counters, usable in the systems in Item I and having any of the following characteristics: rated for continuous operation at temperatures from below -45°C to above 55°C ; designed to meet military specifications for ruggedized equipment, or modified for military use; or designed for radiation resistance, as follows:

- (a) Electrical input type analog-to-digital converters having any of the following characteristics:
 - (1) A conversion rate of more than 200,000 complete conversions per second at rated accuracy;
 - (2) An accuracy in excess of 1 part in more than 10,000 of full scale over the specified operating temperature range;
 - (3) A figure of merit of 1×10^8 or more (derived from the number of complete conversions per second divided by the accuracy).
- (b) Analog-to-digital converter microcircuits having both of the following characteristics:
 - (1) A maximum conversion time to maximum resolution of less than 20 microseconds;
 - (2) A rated non-linearity of better than 0.025 percent of full scale over the specified operating temperature range.

ITEM 15 – CATEGORY II

Test facilities and equipment usable for the systems in Item I, as follows:

- (a) Vibration test equipment using digital control techniques and specially designed ancillary equipment and software therefor capable of imparting forces of 100 kN (22,500 lbs) or greater;
- (b) Supersonic (Mach 1.4 to Mach 5), hypersonic (Mach 5 to Mach 15), and hypervelocity (above Mach 15) wind tunnels, except those specially designed for educational purposes and having a test section size (measured internally) of less than 25 cm (10 inches);
- (c) Test benches with the capacity to handle solid or liquid fuel rockets of more than 20,000 lbs of thrust, and capable of measuring the three thrust components.

Note to Item 15(a): The term "digital control" refers to equipment, the functions of which are, partly or entirely, automatically controlled by stored and digitally coded electrical signals.

ITEM 16 – CATEGORY II

Specially designed software, or specially designed software and related specially designed analog or hybrid (combined analog/digital) computers, for modeling, simulation, or design integration of rocket systems and unmanned air vehicle systems, usable for the systems in Item I.

ITEM 17 – CATEGORY II

Technology, materials, and devices for reduced observables such as radar reflectivity, optical/infrared signatures and acoustic signatures (i. e., stealth technology), for military application in rocket systems and unmanned air vehicles, and usable for the systems in Item 1, for example:

- (a) Structural materials and coatings specially designed for reduced radar reflectivity;
- (b) Optical coatings, including paints, specially designed or formulated for reduced optical reflection or emissivity, except when specially used for thermal control of satellites.

ITEM 18 -CATEGORY II

Technology and devices specially designed for use in protecting rocket systems and unmanned air vehicles against nuclear effects (e. g., Electro-magnetic Pulse (EMP), X-rays, combined blast and thermal effects), and usable for the systems in Item 1, for example:

- (a) Hardened microcircuits and detectors specially designed to withstand radiation as follows:
 - (1) Neutron dosage of 1×10^{12} neutrons/cm² (single event);
 - (2) Gamma dose rate of 1×10^9 rads/sec;
 - (3) Total dose 1500 rads (single event).
- (b) Radomes specially designed to withstand a combined thermal shock greater than 100 cal/cm² accompanied by a peak overpressure of greater than 7 pounds per square inch.

Note to Item 18(a): A microcircuit is defined as a device in which a number of passive and active circuit elements are considered as indivisibly associated on or within a continuous structure to perform the function of a circuit.

Departementspromemorians redogörelse för implementering av MTCR-regimen

Prop. 1990/91:97
Bilaga 7

I Amerikas Förenta Stater har MTCR implementerats i där gällande exportkontrollregimer. Om militära komponenter ingår, följs International Traffic Arms Regulation. Tillstånd lämnas av State Department. Om dual-useprodukter, dvs. produkter med både civil och militär användning, ingår gäller Export Administrations Regulation och ansökan prövas av Department of Commerce. I båda fallen remissbehandlas ärendet av Department of Defence. Formella och informella samråd äger normalt rum mellan berörda instanser.

I Canada regleras exporten av missiler m. m. – liksom bl. a. krigsmateriel och kärnteknologi – av Export and Imports Permits Act. I anslutning till lagen finns en särskild Export Control List, som anger produkter för vilka exporttillstånd krävs.

Listan upptar de i MTCR-annexet angivna produkterna och teknologin. Policyfrågor bereds inom Arms Control and Disarmament Division och tillståndsfrågor inom Export Controls Division (Special Trade Relations Bureau) inom utrikesministeriet i nära samråd med försvarsministeriet. Beslutanderätten när det gäller missilfrågor ligger hos utrikesministern som vid behov konsulterar andra ledamöter av regeringen.

I Storbritannien kontrolleras exporten på samma sätt som krigsmateriel, högteknologi, vissa kemiska produkter m. m. enligt the Export of Goods (Control) Order. Varuområdet fanns dock redan tidigare på den av Storbritannien tillämpade COCOM-listan. På basis av MTCR har kontrollen på missilområdet utsträckts till att omfatta fler länder och fått en mer restriktiv tillämpning än tidigare. Frågor om export av kontrollerade varuområden prövas gemensamt av Department of Trade and Industry, Ministry of Defence och Foreign and Commonwealth Office. Verkställande organ är Board of Customs and Excise.

Exporten av missiler m. m. behandlas i Frankrike på samma sätt som export av krigsmateriel. Ansökan om exporttillstånd ges in till le Secrétaire Général pour la Défense Nationale (SGDN), som lyder under premiärministern. Därefter bereds ärendet inom la Commission Interministerielle pour l'Etude des Exportations de Matériels de Guerre. Yttranden inhämtas från utrikes-, ekonomi- och försvarsministerierna, som alla är representerade i kommissionen. Besluten fattas formellt av generalsekreteraren i SGDN.

Behandlingen i Förbundsrepubliken Tyskland av missilärenden följer i princip reglerna för krigsmaterielexport. Beslut om utförelse m. m. fattas av förbundsregeringen. Ärendena bereds av en statlig myndighet, Bundesamt für Aussenwirtschaft. Inom förbundsregeringens kansli handläggs frågorna av Auswärtiges Amt tillsammans med ekonomiministeriet. Varor som klassificeras som krigsmateriel finns upptagna dels i Kriegswaffenliste bilagd till Kriegswaffenkontrollgesetz, dels i Ausfuhrliste bilagd till Aussenwirtschaftsgesetz med Aussenhandelsverordnung. Ausfuhrliste består av fyra listor, nämligen (A) vapen, ammunition, rustningsvaror, (B) kärnenergiutrustning, (C) civila varor och teknologi av strategisk betydelse

(dual-useprodukter) samt (D) utrustning för den kemiska industrin. MTCR-listan är, allt efter produktens utformning, inarbetad i nyssnämnda listor, företrädesvis i Kriegswaffenliste samt listorna A och C.

Ansvar för missilkontrollen åvilar i *I t a l i e n*, på motsvarande sätt som när det gäller vapenexporten, utrikesministeriets ekonomiska avdelning och utrikeshandelsministeriet. En interministeriell kommitté granskar inkomna ansökningar om export resp. utländskt samarbete på missilområdet och ger rekommendation om beslut. Till sin hjälp har den interministeriella kommittén en teknisk underkommitté med representanter från i första hand flygvapnet.

I *J a p a n* hanteras MTCR enligt lagen om kontroll av utländsk valuta och utrikes handel (*the Foreign Exchange and Foreign Trade Control Law*) och enligt regeringens direktiv rörande exportkontroll resp. valutakontroll. Kontrollistan är inkluderad i det japanska exportkontrolldirektivet innehållande ett stort antal varugrupper. Underlag för regeringens beslut bereds inom finans-, utrikeshandels och industridepartementen, men även andra departement deltar.

Departementspromemorians redogörelse för kontrollåtgärder inom Australien-gruppen

Prop. 1990/91:97
Bilaga 8

Kontrollåtgärderna varierar. Flertalet av länderna har dock infört utförselkontroll. Detta har skett antingen i form av ett generellt utförselförbud med krav på tillstånd för utförsel till alla länder, eller i form av ett begränsat förbud med krav på tillstånd för utförsel till vissa länder. Kombinationer förekommer också på så sätt att ett förbud kan gälla generellt beträffande vissa ämnen, medan ett förbud beträffande andra ämnen kan vara begränsat till att endast avse utförsel till vissa länder.

Även omfattningen av de ämnen som är föremål för exportkontroll varierar. Som mest kontrolleras ett 50-tal prekursorer. I de flesta länder krävs tillstånd till utförsel för följande åtta ämnen, nämligen tiodiglykol, fosforoxiklorid (fosforylklorid), dimetyl metylfosfonat (dimetoximetylfosfinoxid), metylfosfonyldifluorid (DF), metylfosfonyldiklorid, dimetylfosfit, fosfortriklorid och trimetylfosfit.

I vissa länder kompletteras ett utförsel förbud med en s. k. varningslista beträffande ytterligare ämnen. En sådan lista avses tjäna främst som en signal till den kemiska industrin att under vissa förhållanden iaktta försiktighet vid export av sådana ämnen.

Australien har infört exportförbud med tillståndskrav för sammanlagt 30 olika prekursorer. Denna kontroll är generellt tillämplig, dvs. den gäller i förhållande till alla övriga länder.

Amerikas Förenta Stater kontrollerar ett 50-tal ämnen. Totalt utförsel förbud gäller – förutom till fyra stater gentemot vilka ett totalt handelsembargo upprätthålls – i förhållande till Iran, Irak, Libyen och Syrien. Utförsel till medlemmar i Australiengruppen kan ske fritt. I övrigt krävs utförseltillstånd.

Nya Zeelands reglering avser något tiotal ämnen, medan den japanska regleringen omfattar ett knappt dussin prekursorer.

EG har reglerat exporten av åtta stycken kemiska prekursorer. Regleringen innebär att medlemsländerna blir skyldiga att göra en förhandsprövning vid utförsel av de angivna produkterna. Exporttillstånd skall vägras om det finns anledning misstänka att produkten skall användas för utveckling eller tillverkning av kemiska vapen eller om den skall levereras direkt eller indirekt till krigförande länder eller till områden som präglas av allvarliga internationella spänningar.

Regleringen förhindrar inte enskilda medlemmar att vidta strängare åtgärder. Variationer finns därför även inom EG. I Irland krävs t. ex. utförseltillstånd för ett stort antal prekursorer. I Storbritannien gäller, till skillnad mot de övriga EG-staterna, exportkontrollen för vissa ämnen enbart i förhållande till Iran och Irak. I Nederländerna krävs utförseltillstånd enligt bestämmelser avseende strategiska varor. Det uttalas i motiven till den nederländska lagstiftningen att det från fall till fall i ljuset av den internationella rättsordningen skall prövas om tillstånd kan lämnas eller om det måste vägras. Kravet på tillstånd gäller i förhållande till samtliga stater med undantag för övriga medlemsstater i EG. De övriga medlemmarna i EG kräver dock tillstånd även i handeln inom gemenska-

pen. Även beträffande antalet prekursorer underkastade exportkontroll förekommer olikheter mellan EG-länderna.

I Danmark fordras, enligt 1987 års bekendtgørelse om udførsel af visse varer, tillstånd för utførsel av 17 prekursorer.

I Förbundsrepubliken Tyskland förbereds – utöver redan gällande exportkontrollregler – en kontroll av västtyska företag som handlar med produkter utanför förbundsrepubliken liksom extraterritoriell tillämpning på västtyska medborgare.

I Schweiz anses kemiska prekursorer utgöra krigsmateriel och omfattas därigenom av bestämmelserna om krigsmateriel. Utførseltillstånd krävs i förhållande till alla länder. Tillstånd får inte meddelas när det finns skäl att anta att substanserna kommer att användas för framställning av kemiska stridsmedel. I Norge omfattas ett drygt tiotal prekursorer av exportkontroll.

Som tidigare anförts har vissa länder utöver exportkontroll infört en varningslista. Sådana listor omfattar i allmänhet ca ett trettiotal ämnen. För dessa kemikalier föreligger således inte något formellt krav på utførseltillstånd. Listan fyller främst en funktion genom att vara en signal till industrin att iakttaga försiktighet. Företagen har i en del länder fått särskild information med råd om hur industrin bör förfara vid handel med ifrågavarande produkter. Företagen uppmanas att vara speciellt noggranna t.ex. i fråga om nya kunder, stora beställningar, varukombinationer speciellt lämpade för framställning av kemiska stridsmedel eller om ovanliga omständigheter föreligger.

Departementspromemorians förslag till produktomfattning

Prop. 1990/91:97
Bilaga 9

1. Förteckning över produkter enligt 3 § 1 – 3 lagen (1990:000) om förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

1. Fullständiga missilsystem (inklusive ballistiska robotar, raketer och robotar för rymduppskjutning samt sondraketer) och andra system med obemannade luftfarkoster (inklusive kryssningsrobotar, mål- och spaningsplattformar) med en lastförmåga av 500 kilogram eller mer och en räckvidd av 300 kilometer eller mer.

2. Nedan under a-f förtecknade fullständiga delsystem för system under 1.

- a) Enskilda raket- och robotsteg
- b) Stridsdelplattformar utformade för återinträde i atmosfären
- c) Raket- och robotmotorer för fast eller flytande bränsle
- d) Styr- och navigeringssystem
- e) Utrustning för drivstrålestyrning
- f) Anordningar för stridsdelars säkring, armering och avfyring.

3. Tillverkningsanordningar samt tillverknings- och provningsutrustning särskilt utformade för system under 1.

4. Delssystem och komponenter till robot- och raketmotorer för system under 1.

5. Drivmedel särskilt utformade för motorer till robotar och raketer under 1.

6. Speciella konstruktionsmaterial för system under 1, såsom

- a) Kompositer och laminat med stor hållfasthet samt produkter därav
- b) Återmättade pyroliserade material
- c) Finkornig konstgjord grafit för raketdysor och spetsar på återinträdesplattformar (RV)
- d) Keramiska kompositmaterial för robotradomer.

7. Kompasser, gyroskop, accelerometrar och tröghetsnavigeringsutrustningar för system under 1 och komponenter till samt särskild mjukvara (dataprogram), upptagen på datalagringsmedium såsom magnetband eller diskett, utformad för sådana system.

8. Flygkontrollsystem för system under 1.

9. Avionikutrustning (flyg- och robotelektronik) särskilt utformad eller modifierad för användning i system under 1.

10. Utrustning och anläggningar för uppskjutning av system under 1 och markbaserade stödfunktioner för sådana system.

11. Analogdatorer, digitaldatorer och digitala differentialanalysatorer särskilt konstruerade eller modifierade för användning ombord på luftfarkoster, raketer och robotar under 1.

12. Analog-digital-omvandlare för system under 1.

13. Särskilt utformad mjukvara (dataprogram), upptagen på datalagringsmedium såsom magnetband eller diskett, allmän eller anpassad till speciella analog- eller hybridatorer, för systemstudier och simulering av system under 1.

2. Förteckning över produkter enligt 3 § 4 lagen (1990:000) om förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

I polerat rostfritt stål eller annat korrosionsbeständigt material tillverkad *centrifugalseparator*, utformad för skonsam avskiljning av patogena mikroorganismer, som dels är avtätad mot läckage genom dubbla eller flerdubbla tätningar mellan vilka upprätthålls ett kontinuerligt ångtryck, dels är så utformad att den kan steriliseras i slutet tillstånd.

I polerat rostfritt stål eller annat korrosionsbeständigt material tillverkad *fermentor*, utformad för odling av patogena mikroorganismer, som dels är avtätad mot läckage genom dubbla eller flerdubbla tätningar mellan vilka upprätthålls ett kontinuerligt ångtryck, dels är så utformad att den kan steriliseras i slutet tillstånd.

3. Förteckning över produkter enligt 3 § 5 lagen (1990:000) om förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.

Arseniktriklorid

Bensilsyra (2,2-difenyl-2-hydroxyättiksyra)

Dimetylaminodietylfosfat (dietyl-N,N-dimetylfosforoamidat)

Dietylfosfit

Dietyl metylfosfonat (dietoximetylfosfinoxid)

2-N,N-diisopropylaminoetanol

2-N,N-diisopropylaminoetantiol

Diisopropylaminoetoxi-etoximetylfosfin (QL)

2-N,N-diisopropylaminoetylchlorid

Dimetylamin

Dimetylaminhydroklorid

Dimetylfosfit

Dimetyl metylfosfonat (dimetoximetylfosfinoxid)

Etyldiklorfosfin

Etylfosfonyldifluorid

Etylfosfonyldiklorid

Fosforoxiklorid (fosforylklorid)

Fosfortriklorid

Kaliumfluorid

3-Kinuklidinol

3-Kinuklidinon

2-Kloretanol

Metylbensilat (2,2-difenyl-2-hydroxyättiksyre-metylester)
Metyldifluorfosfin
Metydiklorfosfin

Prop. 1990/91:97
Bilaga 9

Innehåll

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 14 februari 1991 ..	5
1 Inledning	5
2 Allmän motivering	7
2.1 Den internationella utvecklingen	7
2.1.1 Den s. k. sjustatsöverenskommelsen	7
2.1.2 Framställning av biologiska och kemiska vapen	10
2.1.3 S. k. kemiska prekursorer	11
2.2 Sveriges medverkan i kampen mot massförstörelsevapen	12
2.3 En fristående lagstiftning om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m. ...	15
2.4 Förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m. m.	20
2.4.1 Förbud mot utförsel av vissa obemannade luftfarkost- system m. m.	20
2.4.1.1 Produktomfattning m. m.	20
2.4.1.2 Utförsel	22
2.4.1.3 Överföring av programvara i vissa fall	25
2.4.1.4 Upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt ..	26
2.4.2 Förbud mot utförsel av viss tillverkningsutrustning för biologiska eller kemiska stridsmedel, m. m.	27
2.4.2.1 Produktomfattning m. m.	27
2.4.2.2 Utförsel	28
2.4.2.3 Förbud mot försäljning och förmedling av till- verkningsutrustning som finns utom landet m. m.	30
2.4.3 Förbud mot utförsel av vissa kemiska produkter, m. m. .	31
2.4.3.1 Produktomfattning m. m.	31
2.4.3.2 Utförsel	32
2.4.3.3 Förbud mot försäljning av kemiska produkter som finns utom landet, m. m.	34
2.5 Villkor och återkallelse av tillstånd m. m.	35
2.5.1 Villkor samt kontroll- och ordningsbestämmelser	35
2.5.2 Återkallelse av tillstånd	36
2.6 Ansvarsbestämmelser m. m.	37
2.7 Rättsprövning	39
2.8 Ikraftträdande, övergångsbestämmelser och kostnader m. m. .	40
3 Upprättade lagförslag	40
4 Specialmotivering	41
4.1 Förslaget till lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte	41
4.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:205) om rättspröv- ning av vissa förvaltningsbeslut	45
5 Hemställan	46
6 Regeringens beslut	46
Bilaga 1 Lagförslaget i departementspromemorian (Ds 1990:4) Kontroll av vissa produkter som kan användas i mass-	

	förstörelsesyfte	47
Bilaga 2	Förteckning över remissinstanser och sammanställning av remissyttrandena	49
Bilaga 3	Lagrådsremissens lagförslag	61
Bilaga 4	Utdrag ur lagrådets protokoll den 30 januari 1991.....	64
Bilaga 5	Riktlinjer för MTCR-regimen, Guidelines for Sensitive Missile Relevant Transfers	65
Bilaga 6	Equipment and Technology Annex	67
Bilaga 7	Departementspromemorians (Ds 1990:4) redogörelse för implementeringen av MTCR-regimen	78
Bilaga 8	Departementspromemorians (Ds 1990:4) redogörelse för kontrollåtgärder i de olika länderna i Australiengrup- pen	80
Bilaga 9	Departementspromemorians förslag till produktomfatt- ning	82